

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Моніторинг ризику ліквідності в банку

Студентки 2 курсу 6 м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Управління банківським
бізнесом»

Радченко Діани
Василівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
старший викладач

Белянко Лідія
Леонідівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет «Фінансів та обліку» Кафедра «Банківської справи»
 Освітній ступінь Магістр
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

Затверджую

Зав. кафедри _____

« _____ » _____ 20 _____ р.

Завдання

на випускню кваліфікаційну роботу (проект) студентіві

Радченко Діана Василівна
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Моніторинг ризику ліквідності в банку

Затверджена наказом ректора від «14» грудня 2020 р. № 3775

2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту) _____

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту) дослідження теоретичних та практичних засад моніторингу ризику ліквідності в банку

Об'єкт дослідження ризик ліквідності банку

Предмет дослідження – процес моніторингу ризику ліквідності в банку

4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання Виконано

5. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

2.1. Методичні засади моніторингу ризику ліквідності банку

2.2. Оцінка ризику ліквідності в АТ «ОТП Банк»

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

3.1. Світовий досвід моніторингу ризику ліквідності в банку

3.2. Шляхи підвищення рівня моніторингу ризику ліквідності в банку

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Узгодження плану та оформлення завдання	до 24.12.2020	
2	Подання статті на кафедру	до 01.03.2021	
3	Вступ. Розділ 1	до 20.04.2021	
4	Розділ 2 Розділ 3. Висновки	до 22.06.2021	
5	Подання роботи (всі розділи, додатки) на кафедру	до 10.09.2021	
6	Попередній захист робіт	до 12.10.2021	
7	Подання завершеної (переплетеної) роботи та електронної версії в ПДФ форматі	До 02.11.2021	

7. Дата видачі завдання «_____» _____ 20____ р.

8. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

(прізвище, ініціали, підпис)

9. Керівник проектної групи (гарант освітньої програми)

(прізвище, ініціали, підпис)

10. Завдання прийняла до виконання студентка

(прізвище, ініціали, підпис)

11. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту):

Випускна кваліфікаційна робота присвячено розкриттю теоретичних та практичних аспектів моніторингу ризику ліквідності в банку, а також наданню рекомендацій щодо підвищення рівня управління ризиком ліквідності для банків України.

У випускній кваліфікаційній роботі розглянуто поставлено та виконано ряд завдань, а саме досліджено теоретичні засади моніторингу ризику ліквідності у банку, розкрито методичні підходи до моніторингу ризику ліквідності, оцінено ризик ліквідності в АТ «ОТП банк», представлено огляд світового досвіду моніторингу ризику ліквідності банків.

У роботі проведено дослідження моніторингу ризику ліквідності банків України та АТ «ОТП Банк» за 2015-2020 рр.

Студенткою розкрито ключові аспекти та підходи до оцінки ризику ліквідності в банку за чинними вимогами Базеля, проаналізовано впровадження цих вимог на вітчизняному банківському ринку.

Висновки, викладені в роботі, обґрунтовані шляхом проведення відповідних теоретичних узагальнень, аналізу ряду теоретичних та практичних положень і відповідних розрахунків, що проілюстровано значною кількістю таблиць та рисунків.

Підвищений відсоток плагіату магістерської роботи спостерігається через наявність положень чинної нормативної бази та формул.

У цілому випускна кваліфікаційна робота Радченко Д. В. відповідає вимогам щодо написання кваліфікаційних робіт, ґрунтується на проведенні власних досліджень з використанням публічної звітності та інших матеріалів банку і заслуговує позитивної оцінки. Список джерел є повним та відповідає заявленому по тексту роботи. Рекомендації, зазначені в випускній кваліфікаційній роботі можуть бути використані в практичній діяльності банку.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) _____

(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист _____

(ПІБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу (проект)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студентки _____
(прізвище, ініціали)
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Керівник проектної групи
(гарант освітньої програми) _____
(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри _____
(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ.....	7
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ	
2.1. Методичні засади моніторингу ризику ліквідності банку.....	16
2.2. Оцінка ризику ліквідності в АТ «ОТП Банк».....	25
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ	
3.1. Світовий досвід моніторингу ризику ліквідності в банку.....	34
3.2. Шляхи підвищення рівня моніторингу ризику ліквідності в банку.....	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	53
ДОДАТКИ.....	59

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- НБУ – Національний Банк України
- Н 4 – норматив миттєвої ліквідності;
- Н 5 – норматив поточної ліквідності;
- Н 6 – норматив короткострокової ліквідності;
- LCR ((liquidity coverage ratio) - коефіцієнт покриття ліквідності;
- ВЛА – високоякісні ліквідні активи;
- NSFR (Net Stable Funding Ratio) – коефіцієнт чистого стабільного фінансування;
- ASF – обсяг наявного стабільного фінансування;
- RSF – обсяг необхідного стабільного фінансування;
- НКР – непокритий кредитний ризик;
- SREP (Supervisory Review and Evaluation Process) - процедура й методологія процесу наглядових перевірок та оцінки;
- ФОП – фізична особа-підприємець.

ВСТУП

Для більшості ХХІ століття асоціюється із розвитком технологій та інтернету. Однак світовою тенденцією, на сьогодні, є значне поширення економічних відносин. З огляду на те, що в Україні діє банкоцентрична модель фінансового ринку основна частина фінансових операцій здійснюється банківськими установами.

Актуальність дослідження. У зв'язку із вищезазначеним актуальності набирає питання фінансової стабільності та платоспроможності банку. Одним із головних показників такої стійкості є ліквідність. Підтримка належного рівня ліквідності – це неодмінна умова функціонування кожного банку та всієї системи загалом. За недостатньої ліквідності банк не може здійснювати свою діяльність, проводити операції з обслуговування клієнтів та отримувати прибуток. Тому на сьогодні вирішення ключових проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет в управлінських рішеннях керівництва банку. Менеджмент має використовувати в своєму арсеналі найбільш ефективні методи оцінки та управління ліквідністю, що, в свою чергу, зумовлює науково-практичну значущість теми.

Концептуальні положення моніторингу ризику ліквідності висвітлені в роботах таких авторів, як: Дж. Кейнс [36], Дж. Сінкі [55], Л. Кузнецова [39], Т. Новікова [44], О. Фуксман [56], Е. Галицька [4], М. Савлук [51], Р. Михайлюк [41], С. Безвух [2], Л. Д. Павленко [45], І. Саламашенко [52], Н. Бодрова [3], Ю. Ребрик [49], Л. Примостка [48], С. Коровін [59], А. Косов [59], Т. Кочетигова [40], Ю. Нікольчук [43], Н. Ситник [54], О. Дзюблюк [5] та ін. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених з питань моніторингу ризику ліквідності банку, до сих пір залишаються дискусійними та недостатньо дослідженими деякі теоретичні, методичні та практичні аспекти. Глибшого вивчення, зокрема потребують: поняття «управління ліквідністю», стратегії моніторингу ризику ліквідності (те на скільки вдало та ефективно вони можуть бути використані в економічних реаліях сучасної України); процес управління ризиком ліквідності його приведення до структурованого порядку. Актуальність вищевикладених

проблем, а також теоретично-прикладна цінність їхнього вирішення допомогли визначити мету роботи та її завдання.

Метою дослідження є розкриття теоретичних та практичних засад моніторингу ризику ліквідності в банку.

Для досягнення цієї мети були сформульовані наступні **завдання**:

- провести огляд літературних джерел та обґрунтувати теоретичні засади моніторингу ризику ліквідності;
- запропонувати можливі стратегії управління ліквідністю, оцінити їх переваги та недоліки надавши висновки про доречність застосування;
- дослідити методичні засади моніторингу ризику ліквідності;
- оцінити ризик ліквідності на прикладі конкретного банку;
- розглянути світовий досвід моніторингу ризику ліквідності;
- розробити рекомендації щодо підвищення рівня управління ризиком ліквідності;
- здійснити емпіричне дослідження впливу економічної ситуації в країні на погляди населення щодо кредитування та розміщення коштів в банку.

Об'єктом дослідження є ризик ліквідності банку, а **предметом дослідження** – процес моніторингу ризику ліквідності в банку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, рекомендації Базельського комітету та нормативні документи НБУ з питань управління ризиком ліквідності. В основу дослідження покладено загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: абстрактно-логічний – для аналізу фахової літератури; декомпозиції – для розкриття мети дослідження та постановки завдань; методи аналізу та синтезу – для дослідження рівня ліквідності банку. В процесі аналізу динаміки та структури активів та пасивів банку було використано балансовий метод. При розрахунках додержання нормативних значень встановлених НБУ застосовувався метод коефіцієнтів. Для оцінки концентрації активів та пасивів за термінами проведено GAP-аналіз. При наочному відображенні результатів використано графічний метод. Формування висновків відбувалося за допомогою методу порівняння.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти; офіційні статистичні дані Національного банку України; рекомендації Базельського комітету, наукові публікації з досліджуваної теми зарубіжних та вітчизняних вчених; навчальні посібники; річна фінансова звітність АТ «ОТП Банку» та інші інтернет-ресурси.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Отримані результати можуть бути використані в законодавчій діяльності Національного банку України при внесенні змін та доповнень до нормативно-правових актів. Також рекомендації стосовно формату управління ліквідністю корисні для банків при формуванні ними інформації на власних сайтах та в річній фінансовій звітності.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Радченко Д. В. Методичні засади оцінки ліквідності банку // Фінансові установи в умовах глобальних фінансових дисбалансів: зб. наук. ст. студ. / відп. ред. Н.П. Шульга. – Київ.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2021. – 363 с. (С.188 - 193).

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи викладений на 71 сторінці, у тому числі основний зміст – на 52 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 11 рисунків, список використаних джерел із 59 найменувань та 9 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

Банки – буквально найвагоміша ланка у структурі фінансової системи України, на їх долю станом на 30.06.2021 припадало близько 88% активів всього фінансового сектору України (Додаток А) [21]. Як економічний суб'єкт банк здійснює свій бізнес у рамках ринкової економіки. Певна річ, що в будь-якому сегменті ринку в силу притаманних йому особливостей ніякий бізнес не може вестися в умовах повної визначеності. Таким чином для позначення відсутності чи недоліку визначеності почали використовувати наступний термін - «ризик».

Згідно до Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, ризик — це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової ціни банку внаслідок несприятливого впливу різних видів чинників. [15] Залежно від своїх особливостей ризику розділено на 4-ри групи та наведено на рис. 1.1.

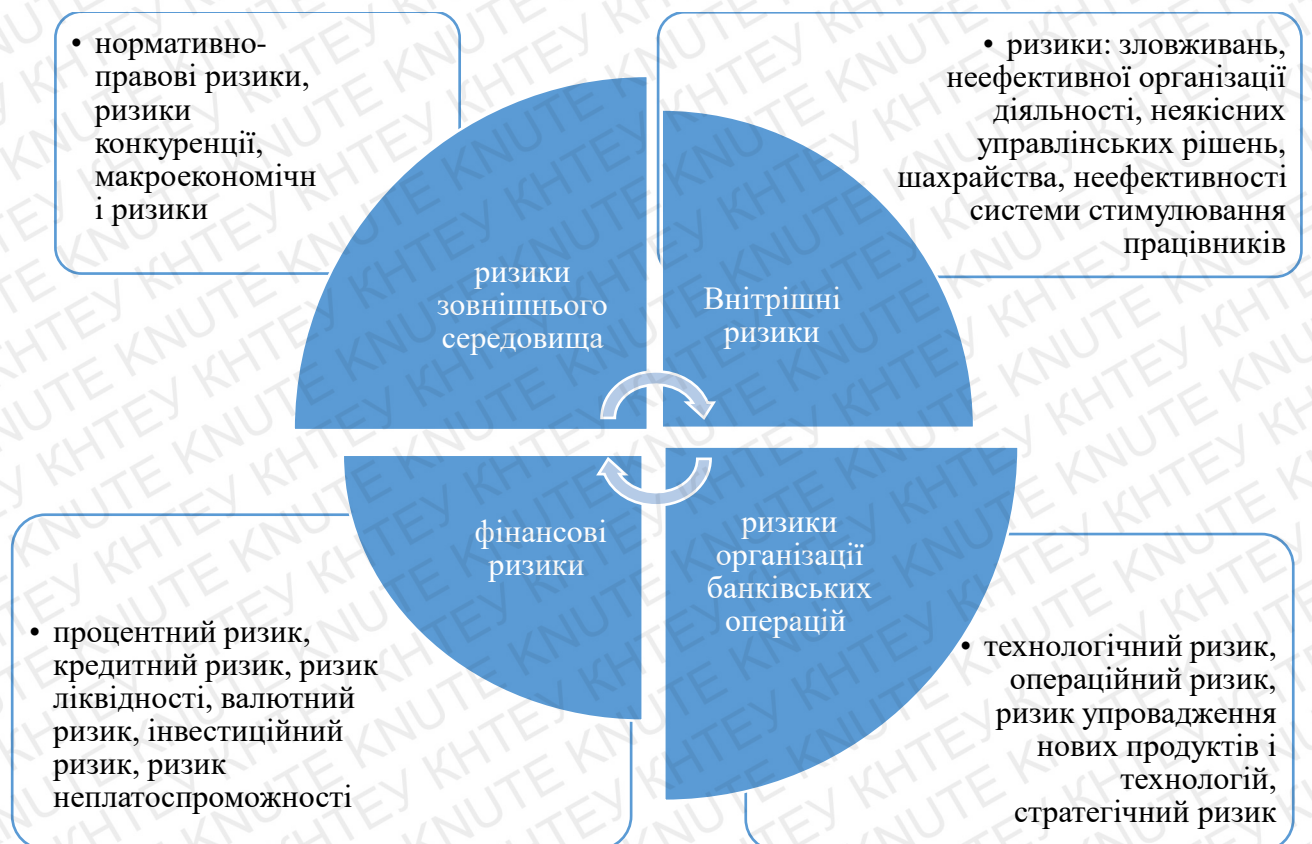

Рис. 1.1. Групи ризиків діяльності банку

**Примітка: побудовано автором на основі джерел [42, 46,47]*

Як бачимо ризик ліквідності є одним із фінансових ризиків. Вважаємо, за необхідне розкрити сутність терміну «банківська ліквідність», що дасть можливість краще зрозуміти чому його віднесли саме до цієї групи.

Початково таке поняття як «ліквідність» походить від латинського «liquidus», що в перекладі означає текучий або рідкий. Кажучи іншими словами, ліквідність створює можливість характеризувати легкість руху. Дане слово було запозичене з німецької мови на початку ХХ століття і по суті використовувалося для оцінки діяльності клієнта – юридичної особи при визначенні його фінансової стійкості (переважно банками). В економічній літературі 30-х років термін «ліквідність» тісно пов'язувався з поняттям «кредитоспроможність» і застосовувався для оцінки власних і оборотних коштів підприємства, а також ефективності використання ним власних і позикових джерел [58, с. 143]. На той час термін практично не застосовувався для оцінки діяльності банків на території України.

До середини 80-х років двадцятого століття деякі економісти стали використовувати термін «ліквідність» при оцінці характеристики економічних відносин як для підприємств, так і для банків. Так, в «Фінансово-кредитному словнику» в 1986 р. ліквідність банку визначалася як його «здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх зобов'язань» [50, с. 36].

У міру розвитку, переходу з однорівневої банківської системи до дворівневої та постійного ускладнення економічних відносин у фінансовій і банківській сферах зазнала зміни (розширилася) і економічна сутність поняття «ліквідність банку». Так, на сьогоднішній момент серед науковців не існує єдиної точки зору щодо визначення терміну. Основні дефініції поняття наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «ліквідність банку» у роботах науковців

Автор	Визначення
Дж. М. Кейнс	здатність своєчасно і цілковито розраховуватися за своїми зобов'язаннями завдяки активним статтям балансу.

Продовження табл. 1.1

Дж. Сінкі	ліквідність насамперед необхідна для того, щоб бути готовим до вилучення депозитів та задоволення попиту на кредити.
Л.В. Кузнєцова	здатність перетворювати свої активи на грошові або інші платіжні кошти для оплати зобов'язань, що пред'являються, або здійснення активних операцій на першу вимогу насамперед першокласних клієнтів банку у випадку, якщо грошових коштів, що є в наявності, для цього не вистачає.
Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О.	спроможність забезпечувати своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, завдяки збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів і строками та сумами виконання зобов'язань, а також строками та сумами інших джерел і напрямів їх використання.
О. Фуксман	здатність КБ не порушуючи внутрішніх і зовнішніх регулятивних вимог, виконувати всі зобов'язання в повному обсязі в потрібній валюті та у відповідний строк за рахунок структури балансу, а також спроможність фінансувати зростання кредитно-інвестиційного портфеля, у тому числі завдяки зовнішнім запозиченням
Е. Галицька	спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни
М.І. Савлук	здатність банку в будь-який момент часу виконувати свої зобов'язання перед вкладниками в грошовій формі, на першу вимогу та в повній сумі
Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 №368	здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів і строками й сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел і напрямків використання коштів (надання кредитів, інші витрати)

*Примітка: побудовано автором за джерелами [36, 55, 39, 44, 56, 4, 51, 12]

Синтезуючи наведені визначення можемо трактувати «ліквідність банку» як здатність забезпечити постійну рівновагу між активами та пасивами. Можливість банку, як окремої фінансової еко-системи, якісно управляти своїми фінансовими потоками таким чином аби в певний момент часу вилучення коштів

не впливало негативно на поточну діяльність банку, тобто мало місце вчасне та повне залучення нових активів і заміщення ними використаних.

Стратегію управління ліквідністю слід розглядати як процес проведення певної послідовності заходів, а також завчасно підготовлених варіантів рішень у випадку суттєвих зовнішніх чи внутрішніх змін, які б у кінцевому результаті забезпечували належний рівень ліквідності. Розроблення стратегії – це такий собі своєрідний пошук балансу між внутрішніми можливостями банку та чинниками впливу на його діяльність. [41]

Фактори які можуть негативно вплинути на ліквідність банку, більшість науковців, поділяють на дві великі групи: зовнішні чинники та внутрішні. До зовнішніх факторів відносяться всі фактори, які банк не може контролювати та керувати ними, а до внутрішніх – ті, на які банк може впливати та корегувати.

В межах зовнішніх факторів ми виділяємо фактори непрямого впливу (мегафактори – фактори на рівні світової економіки, макрофактори – рівень національної економіки) і фактори прямого впливу (мезофактори – рівень банківської системи). До внутрішніх факторів ми вважаємо за доцільне відносити мікрофактори (фактори на рівні окремого банку, на які він може впливати). Конкретні приклади чинників кожного рівня наведені у Додатку Б. [2]

Виходячи із можливих загроз кожний банк має формувати свою власну стратегію дій по управлінню ліквідністю, яка має базуватися на визначених принципах та інструментах.

Аналіз наукових праць дав можливість виокремити наступні, на наш погляд, найбільш необхідні принципи на яких має базуватися система моніторингу ліквідності будь-якого банку. До таких відноситься:

а) інтегрованість управління ліквідністю з грошово-кредитною політикою центрального банку. Управління ліквідністю банку тісно пов'язано як з грошово-кредитною політикою, так і контрольно-наглядовою політикою центрального банку;

б) комплексний характер формування управлінських рішень. Управлінські рішення в сфері управління ліквідністю прямо чи опосередковано впливають на

кінцевий результат грошово-кредитної політики в цілому. Тому управління ліквідністю банку повинно розглядатися як комбінована функціональна управлінська система, що забезпечує вироблення взаємопов'язаних управлінських рішень, кожне з яких вносить свою лепту в загальну результативність грошово-кредитної політики;

в) високий динамізм. Значення цього принципу полягає в тому, що всі рішення в процесі управління ліквідністю повинні бути динамічними, враховуючи нерівноважність економічного розвитку, вплив чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, зміну умов розвитку економіки, появу та використання інноваційних фінансових засобів тощо;

г) варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень. В умовах нерівноважного економічного розвитку важливим аспектом управління є розробка різних варіантів та сценаріїв функціонування банку. Таким чином відповідальний департамент повинен розробити альтернативні сценарії управління за різних можливих змін як в позитивному так і в негативному випадку розвитку подій (наприклад: за сприятливого економічного розвитку, при стабілізації цін, у часи кризи національної економіки та світової чи регіональної фінансово-економічної кризи), використання того чи іншого сценаріїв управління повинно здійснюватися на основі певних критеріїв, які розробляються самими органами управління для характеристики передумов, що відображають той чи інший сценарій;

г) орієнтованість на досягнення стратегічних цілей грошово-кредитної політики банку. Управлінські рішення у сфері управління ліквідністю повинні бути орієнтовані на досягнення стратегічних цілей грошово-кредитної політики та стратегії розвитку банку (до таких цілей можна віднести: задоволення оптимального, прогнозованого та стабільного рівня ліквідності; забезпечення ефективного виконання банком своїх функцій фінансового посередника; створення умов для активізації кредитування реального сектору економіки за рахунок використання ліквідних коштів) [26].

Спираючись на постанову НБУ № 615 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» інструменти управління ліквідністю банківської системи, як і будь-які інші інструменти управління певними системами чи організаціями поділено на ринкові та адміністративні, структуровано, та представлено у табл. 1.2 [45].

Таблиця 1.2

Класифікація та роль інструментів управління ліквідністю банку

Ринкові інструменти	
Назва	Виконують роль
норма обов'язкового резервування	Захисна – формування запасу ліквідних коштів з можливістю їх використання
операції на відкритому ринку	Підтримуючу – купівля – продаж ЦБ цінних паперів для чи зменшення ліквідності банківської системи
операції з рефінансування	Координуючу - використовується центральним банком для оперативного (кредит овернайт) та середньострокового регулювання ліквідності
Облікова ставка	Визначальну – встановлення вартості грошових ресурсів
Адміністративні інструменти	
економічні нормативи (нормативи ліквідності)	Контролюючу – підтримка необхідного обсягу ліквідності банку
директиви, розпорядження, інструкції тощо	оперативне регулювання обсягу ліквідності шляхом впровадження певних обмежень, наприклад: кредитна стеля, вимоги до обсягу готівки в касі банку тощо

**Примітка: побудовано автором за джерелом [45]*

Спираючись на визначенні принципи та інструменти можна виокремити декілька стратегій діяльності ризик-менеджменту якщо нетто-ліквідна позиція банку буде від'ємна, тобто існуватиме ризик неліквідності. За таких умов банк повинен шукати джерела залучення додаткових ліквідних коштів шляхом обрання найбільш доцільної стратегії управління. Варіанти можливих сценаріїв дій, їх переваги та недоліки представлені у табл. 1.3.

Таблиця.1.3

Переваги та недоліки стратегій управління ліквідністю банку

Назва	Плюси	Мінуси
Стратегія трансформації	1) відсутній ризик неліквідності, банк завжди забезпечений запасом вільних коштів; 2) стратегія є простою в реалізації	1) втрата частки доходу за рахунок зберігання високоліквідних, але низькодоходних активів; 2) залежність активів від ринку збуту; 3) реалізація високоліквідних активів призводить до зниження рівня ліквідності банку, який необхідно знову забезпечувати; 4) при зниженні вартості високоліквідних активів банк втрачає вартість при їх реалізації; 5) продаж активів супроводжується оплатою додаткових витрат на комісію, брокерські, біржові внески, що зменшує отриману вартість від реалізації
Запозичення ліквідності	1) високий рівень доходності активів, у структурі яких відсутні низькодоходні ліквідні активи; 2) потреба в запозиченнях виникає лише з виникненням потреби в ліквідних коштах	Високий рівень ризикованості стратегії, яка пов'язана з: а) можливим підвищенням ціни запозичених коштів і, як наслідок, виникненням відсоткового ризику; б) відсутністю наявних джерел запозичення при виникненні потреби в коштах
Збалансованого управління	Гнучкість моделі: є можливість вибору найбільш вигідних джерел поповнення ліквідності	Необхідність прогнозування стану грошового ринку, оперативність оцінки ситуації й прийняття правильного рішення

*Примітка: побудовано автором за джерелом [52]

Сутність першого підходу полягає в накопиченні високоліквідних активів, що повністю забезпечують вимоги ліквідності банку. У разі виникнення попиту на ліквідні засоби активи продаються доти, поки не будуть задоволені потреби у грошових коштах. Отже, відбувається конверсія (трансформація) активів у грошову форму. За такого підходу ліквідність характеризується як запас. При цьому активи повинні мати таку властивість, як стабільність цін (тобто можливість продажу значної їх кількості без суттєвого зниження ціни), а також мати ліквідний вторинний ринок для швидкого перетворення на кошти. Управління ліквідністю через управління активами є традиційним і найпростішим методом.

Стратегія трансформації активів є найменш ризиковою порівняно з іншими, але одночасно і досить дорога з погляду вартості. Продаж активів завжди супроводжується певними витратами (комісійні, брокерські, біржові внески тощо), а також призводить до погіршення стану балансу, оскільки продаються низькоризикові активи. Крім того, банк втрачає майбутні доходи, які могли б бути отримані такими активами. Іноді банк змушений продавати активи за зниженими ринковими цінами, якщо виникає нагальна потреба у грошових коштах. Підтримка значного запасу ліквідних коштів загалом знижує показники прибутковості банку. Цю стратегію обирають невеликі банки, які віддають перевагу надійності, жертвуючи прибутковістю.

Як видно з таблиці 1.3 стратегія трансформації активів має більше недоліків, ніж переваг. Її обирають ті банки, які не можуть дозволити собі ризикувати і не мають широких можливостей запозичення коштів на внутрішньому грошовому ринку. На використання цієї стратегії можуть перейти й великі, системно важливі, банки в періоди нестабільної економічної ситуації, коли порушується робота фінансового ринку, дорожчають зовнішні джерела поповнення ліквідності. [3]

Супроти стратегії трансформації стратегія запозичення ліквідних засобів вважається найбільш ризикованою стратегією. Вона реалізується шляхом запозичення ресурсів на ринку. Основними джерелами запозичення ліквідних засобів для банків є отримання кредитів на міжбанківському ринку, договори РЕПО, врахування векселів та отримання позик у національного банку, випуск цінних паперів.

Стратегія запозичення ліквідності потребує адекватної аналітичної підтримки, яка включає:

- 1) дослідження потреби банку у ліквідних коштах через порівняння вхідних та вихідних грошових потоків;
- 2) прогнозування стану фінансових ринків та прогнозний підрахунок вартості підтримування ліквідної позиції банку;
- 3) інваріантний аналіз різних джерел запозичення ліквідних коштів за

наступними параметрами: доступність, ціна, відповідність термінів залучення та тривалості потреби в ліквідних коштах, правила регулювання, обмеження на використання;

4) вибір оптимального варіанта підтримки ліквідної позиції та обґрунтування управлінських рішень [49];

Так як використання стратегії запозичення передбачає функціонування розвиненого фінансового ринку, а в Україні фінансовий ринок ще не відповідає цій умові, рекомендуємо українським банкам не ризикувати і не обирати цю стратегію як першочергову. На сьогодні все більш актуальним є перехід до збалансованого регулювання ліквідності. Відповідно до збалансованого підходу управління ліквідністю якась частина попиту на ліквідні кошти задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта – за допомогою проведення операцій запозичення коштів.

Отже, банківською ліквідністю можна назвати здатність банку забезпечити повне і своєчасне виконання ним своїх фінансових зобов'язань, а теоретичні засади моніторингу ризику ліквідності банку будуються на виборі раціональної стратегії управління ліквідністю банку, що є важливою складовою фінансового менеджменту. Кожен банк має самостійно визначати, яку саме стратегію управління ліквідністю слід обрати, спираючись на дотримання певних принципів, застосування існуючих інструментів управління ліквідністю та виходячи із своїх власних можливостей. Крім того необхідною умовою успішного управління ліквідністю є визначення чинників, які впливають на її стан. Аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу дає змогу вибрати найбільш оптимальну стратегію управління банківською ліквідністю. Кожна з розглянутих у статті стратегій має свої переваги й недоліки та в чистому вигляді практично не використовується сучасними банками. На сьогоднішній день банкам України здебільшого рекомендується обирати стратегію збалансованого управління, що зумовлено відсутністю розвиненого фінансового ринку в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

2.1. Методичні засади моніторингу ризику ліквідності банку

Всі методи визначення потреби банку в ліквідних коштах засновані на певних допущеннях і дають тільки приблизну оцінку розміру необхідних ліквідних коштів у будь-який момент часу. До основних методів оцінки можна віднести: метод структури коштів (структурування фондів); метод дотримання показників ліквідності; методи грошових потоків (GAP – аналіз).

За методу структуривання фондів банк встановлює певні відповідності між конкретними видами джерел та напрямками використання ресурсів. Частина, сформована за рахунок мінливих джерел, таких як вклади до запитання, залишки на поточних та карткових рахунках клієнтів, вкладається в короткострокові кредити. Кошти, одержані з відносно стабільних джерел (строкові вклади, депозити), можуть бути спрямовані на видачу довгострокових кредитів і придбання цінних паперів у вигляді, наприклад, облігацій. [48]

При використанні даного методу застосовується наступний алгоритм дій (рис. 2.1):

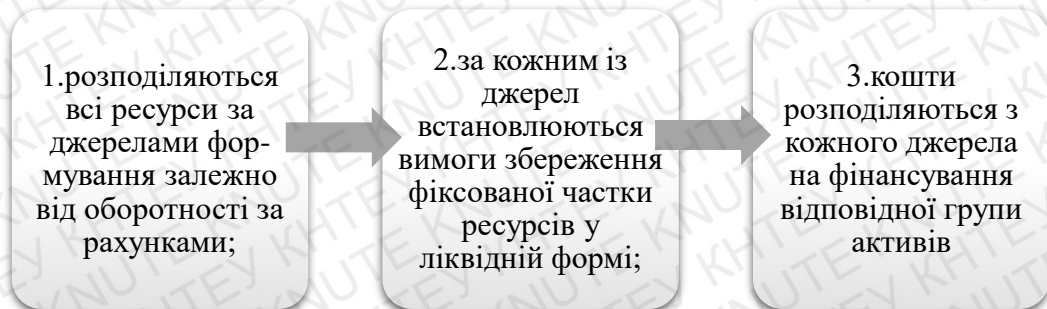

Рис. 2.1 Алгоритм застосування методу структуривання фондів для оцінки потреби банку у ліквідних коштах

**Примітка: побудовано автором за джерелом [48]*

Відповідно рис. 2.1 слід зазначити, що до 2-го етапу для стабільних джерел частка може бути незначною — 10—15 %, для мінливих вкладів і недепозитних зобов'язань — 25—30 %, для зобов'язань за «гарячими грошима» — 80—90 %. Конкретні обсяги резервування ліквідних коштів визначаються суб'єктивно, здебільш на основі поглядів, гіпотез та досвіду менеджерів кожного банку [48].

Другим методом оцінки ліквідності банку є виявлення того, наскільки банк дотримується нормативів НБУ. До основних нормативів відповідно до Постанови Національного банку України № 368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» відносяться:

1) коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR). З метою підтримки фінансової стабільності та адаптації вимог ліквідності української банківської системи до рекомендацій Базельського комітету (Базель III) Правління НБУ 15.02.2018 затвердило даний пруденційний показник. Який, на сьогоднішній день, замінив норматив миттєвої ліквідності (Н 4) та норматив поточної ліквідності (Н 5) [6].

Коефіцієнт покриття ліквідністю – це співвідношення ВЛА банку до суми коштів, необхідної для покриття підвищеного відтоку фінансових ресурсів з банку на часовому проміжку у 30 днів. Він відображає рівень стійкості банку до короткострокових криз ліквідності – характерного для шоківих періодів, коли по тим чи іншим причинам відбувається значний відтік коштів клієнтів.

Виконання нормативу буде ознакою того, що банк забезпечений ліквідністю в обсязі, достатньому для повного виконання ним своїх зобов'язань на протязі 30 днів в кризових умовах. Враховуючи значний рівень доларизації української банківської системи, банки повинні дотримуватися нормативу LCR як у національній, так і в іноземних валютах.

З 1 червня 2018 року розрахунок нормативу LCR здійснювався у тестовому режимі, який тривав 6 місяців. З 1 грудня 2018 року норматив LCR став обов'язковим до виконання. Банки розраховують його щоденно і звітують НБУ щомісяця. [17]

Отже, LCR встановлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відпливу грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію. [6]

Відповідно до «Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю», схваленої рішенням Правління НБУ від 15 лютого 2018 року, Банк розраховує LCR за такою формулою (2.1):

$$LCR = \frac{\text{Високоякісні ліквідні активи (ВЛА)}}{\text{Чистий очікуваний відтік грошових коштів протягом 30 днів}} * 100\% \quad (2.1)$$

Активи, що включаються до ВЛА, мають відповідати на дату розрахунку і відповідатимуть протягом 30 днів таким характеристикам та вимогам:

1) активи не є обтяженими, що підтверджується тим, що немає будь-яких юридичних, договірних, регуляторних, податкових або інших перешкод та обмежень щодо можливостей банку для їх передавання, продажу або іншого способу відчуження, у тому числі: активи не є предметом застави (прямо чи опосередковано) з метою забезпечення виконання зобов'язань; за цінними паперами, отриманими за операціями зворотного РЕПО (з переходом права власності/розпоряджання), немає обмежень щодо їх продажу або передавання в забезпечення;

2) активи в будь-який момент часу за короткий строк можуть бути перетворені в грошові кошти без втрати вартості;

3) активи мають низький рівень ризику, низьку кореляцію з ризиковими активами, низьку волатильність, їх вартість легко визначити з належним рівнем достовірності;

4) цінні папери не є емітованими банком або пов'язаними з ним особами;

5) цінні папери є об'єктами активного ринку та/або приймаються Національним банком як забезпечення виконання зобов'язань за операціями з рефінансування;

6) активи включаються за вартістю, що не перевищує ринкову.

Чистий очікуваний відплив грошових коштів протягом 30 днів розраховується як різниця сукупних очікуваних відпливів грошових коштів протягом 30 днів та сукупних очікуваних надходжень грошових коштів протягом 30 днів. Сукупні очікувані надходження приймаються до розрахунку в розмірі не більше ніж 75% сукупних очікуваних відпливів. [31]

Таким чином формула розрахунку LCR виглядатиме наступним чином (формула .2.2)

$$LCR = \frac{\text{ВЛА}}{\text{Відпливи} - (\text{менше із двох значень: надходження або 75\% відпливів})} * 100\% \quad (2.2)$$

Нормативне значення LCR з 01.01.2019 складає 100 % і якщо взяти до уваги значення коефіцієнтів покриття ліквідністю 13-ти системо важливих банків України можна помітити, що вони перевищують встановлене НБУ нормативне значення. (див рис. 2.4 та рис. 2.5). [30] Крім того зауважемо, що аналіз оприлюднених даних НБУ, за останній рік, показав, що ні один із банків не порушував даного показника.

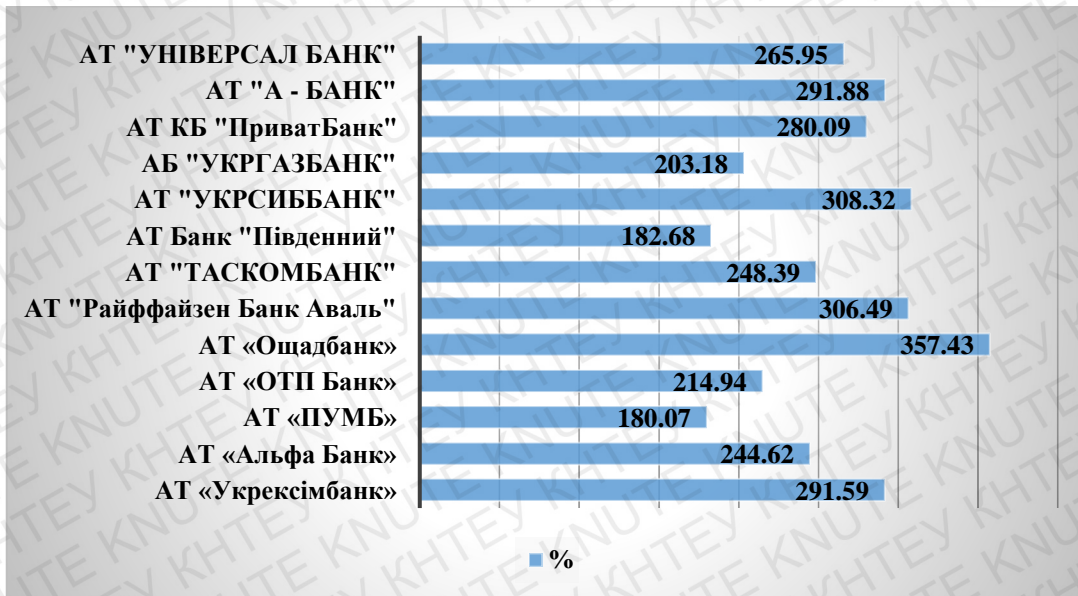

Рис. 2.2 Показник LCRv в СББ України станом на 01.02.2021

*Примітка: побудовано автором за даними [23]

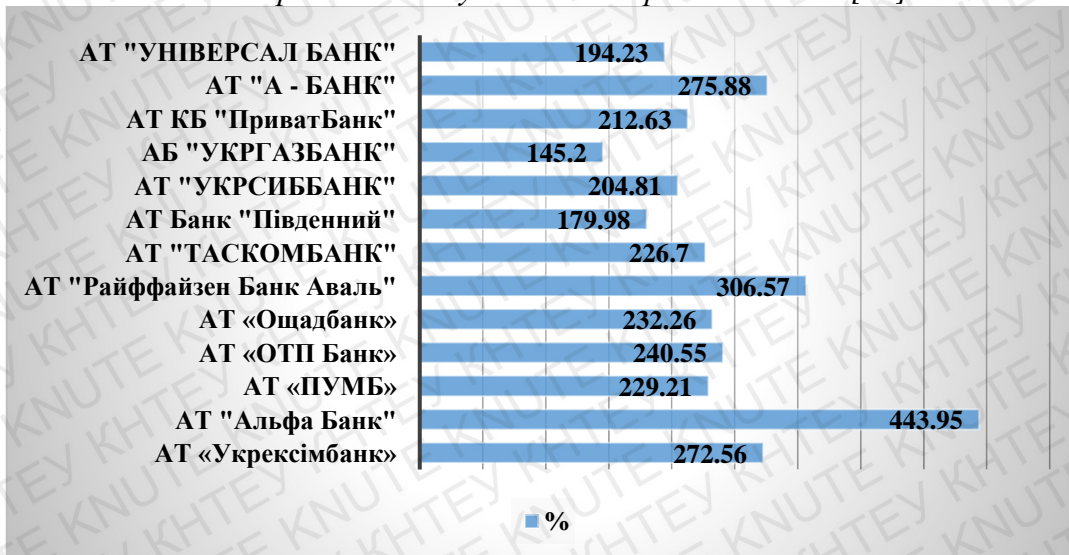

Рис. 2.3. Показник LCRiv в СББ України станом на 01.02.2021

*Примітка: побудовано автором за даними [23]

2) норматив короткострокової ліквідності (Н6) – установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом 1-го р. та має дорівнювати не менше ніж 60 %. Формула розрахунку наведена у формілі 2.3. [30]

$$H6 = \frac{\text{Ліквідні активи терміном погашення до 1-го р.}}{\text{Короткострокові зобов'язання терміном погашення до 1-го р.}} \quad (2.3)$$

Якщо брати до уваги значення даного показник в цілому по всій банківській системі України в динаміці (за останні 5 років), то можна сказати, що банки дотримуються встановленого ліміту (див. рис. 2.4). [23]

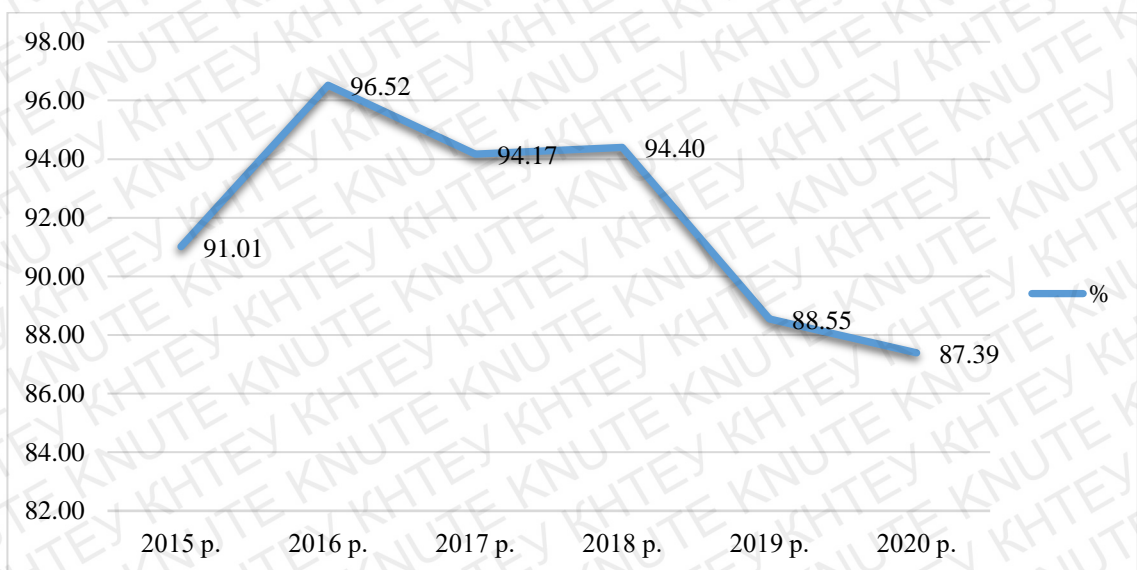

Рис.2.4 Значення економічного нормативу Н6 банківської системи України за 2015-2020 рр.

**Примітка: побудовано автором за даними [23]*

Але розглядаючи статистику останнього 2020 р. та три місяці 2021 р. помітно, що є декілька банків, які час від часу, знаходяться на межі дозволеного ліміту. До таких, зокрема, відносяться: АТ "БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ" (60,7% станом на 01.02.2021), АТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ" (60,78% станом на 01.02.2021) та АТ "РВС БАНК" (63,5 % 01.02.2021). А АТ "Місто Банк" взагалі протягом останніх двох місяців 2020 р. не дотримувався показника Н6, його значення на початок кожного з місяців становило 37,13% та 44,36%, відповідно.[23] Звісно такі значення призвели до введення в банку тимчасової адміністрації, строком на один місяць, з 15 грудня

2020 року до 14 січня 2021 року (включно), а рішенням Правління НБУ від 26.01.2021 р. № 25-рш «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АТ «Місто Банк»» розпочато процедуру повної ліквідації банку. [35]

НБУ, на шляху наближення вимог до ліквідності українських банків нормативам ЄС, ввів новий показник - коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR). Він встановлює мінімально необхідний рівень стабільного фінансування, достатній для забезпечення фінансування діяльності банку на горизонті один рік і від 1 квітня 2021 р. є обов'язковим до виконання. [18]

Новий норматив NSFR упроваджено постановою Правління НБУ від 24 грудня 2019 року №158 "Про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)" та рішенням Правління НБУ №1001-рш "Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)", що набули чинності з 03 лютого 2020 року. [27,32]

Головна мета NSFR - слугувати зниженню одного з системних ризиків для фінансової стійкості, пов'язаного з короткою строковістю фондування банків, збалансувати активи та пасиви банків за строками погашення, створити стимули для банків залучати депозити на довгострокові терміни та зменшити залежність від короткострокового фінансування.

Запровадження коефіцієнта NSFR є одним із важливих кроків у адаптації вимог до ліквідності українських банків з нормами законодавства ЄС та рекомендаціями Базельського комітету після запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) та нових стандартів організації системи управління ризиками в банках України, включаючи ризик ліквідності.

NSFR розраховується як співвідношення обсягу наявного стабільного фінансування до обсягу необхідного стабільного фінансування, де:

- обсяг наявного стабільного фінансування - це сума складових пасивів (регулятивний капітал та зобов'язання), зважених на установлені Національним банком відповідні коефіцієнти, які відображають рівень їх стабільності;

- обсяг необхідного стабільного фінансування – є сумою складових активів та позабалансових зобов'язань, зважених на установлені Національним банком відповідні коефіцієнти, які характеризують їх ліквідність.

Банки повинні дотримуватися нормативу NSFR в цілому за всіма валютами, а також забезпечувати постійний розрахунок та моніторинг NSFR окремо в національній валюті та групі іноземних валют. [18]

Відповідно "Методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR)», що прийнята згідно до рішення Правління НБУ №1001-рш " показник NSFR розраховується за наступною формулою (2.4):

$$NSFR = \frac{\text{обсяг наявного стабільного фінансування (ASF)}}{\text{обсяг необхідного стабільного фінансування (RSF) - НКР}} * 100 \% \quad (2.4)$$

де НКР – величина непокритого кредитного ризику, визначена згідно з Інструкцією № 368.

Банки розраховують обсяг наявного стабільного фінансування (ASF) за такою формулою (2.5):

$$ASF = \sum_{i=1}^n (ASF_i * K_{ASF_i}) \quad (2.5)$$

де n – кількість складових;

ASF_i – і-та складова наявного стабільного фінансування (ASF);

K_{ASF_i} – коефіцієнт, установлений для і-тої складової наявного стабільного фінансування (ASF).

Складовими наявного стабільного фінансування (ASF) є:

1) регулятивний капітал банку, розрахований згідно з Інструкцією № 368 та зменшений на суму капітальних інструментів із залишковим строком погашення до одного року;

2) зобов'язання банку:

- за незабезпеченим фінансуванням (за операціями з клієнтами, Національним банком, іншими банками);

- за забезпеченим фінансуванням (за операціями з Національним банком, операціями РЕПО з банками та СГД);

- інші зобов'язання.

Перелік складових наявного стабільного фінансування (ASF) та коефіцієнти, за якими банк бере їх до розрахунку, наведені у додатку В. [32]

Обсяг необхідного стабільного фінансування (RSF) визначається наступною формулою (2.6):

$$RSF = \sum_{i=1}^n RSF_i * K_{RSF_i} \quad (2.6)$$

де n – кількість складових;

RSF_i – і-та складова необхідного стабільного фінансування (RSF);

K_{RSF_i} – коефіцієнт, установлений для і-тої складової необхідного стабільного фінансування (RSF).

Серед складових необхідного стабільного фінансування (RSF) виділяють:

- 1) активи банку: готівкові кошти та банківські метали; кошти в Національному банку, в інших банках, надані кредити, розміщені депозити, вкладення в цінні папери; інші активи;
- 2) позабалансові зобов'язання банку;
- 3) операції з деривативами.

Перелік складових необхідного стабільного фінансування (RSF) та коефіцієнти, за якими банк бере їх до розрахунку, наведені у додатку Г. [32]

Згідно з нормами ЄС та Базельськими рекомендаціями мінімальне значення NSFR для банків має становити не менше 100%. Банки мають досягти цього значення пруденційного показника довгострокової ліквідності поступово, відповідно до встановленого графіка (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Графік досягти 100%-го значення нормативу довгострокової ліквідності

Дата виконання	Відсоток (%)
з 1 квітня 2021 року;	80
з 1 жовтня 2021 року	90
з 1 квітня 2022 року.	100

*Примітка: побудовано автором за джерелом [20]

Певний час чинний норматив короткострокової ліквідності (Н6) застосовуватиметься одночасно з NSFR, після чого його буде скасовано. [20]

Слід також зазначити, що Національний банк може підвищити індивідуальні нормативи ліквідності для кожного окремого банку, якщо виконання мінімальних загальних вимог не гарантуватиме його фінансової стійкості. Індивідуальні нормативи встановлюватимуться за результатами наглядового процесу SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). [22] Який базується на ризик-орієнтованому та forward-looking підходах та почав застосовуватися НБУ із 1 жовтня 2020 року замість системи CAMELSO. [11]

Останнім методом визначення потреби у ліквідності банку є GAP-аналіз. Він зосереджує увагу на співвідношенні активів та пасивів банку за обсягами і термінами. Здійснюється за допомогою побудови таблиці, в якій активи та пасиви групуються за термінами погашення і розраховується розрив між ними за кожним часовим проміжком. Для кількісного аналізу ліквідності банку встановлюються два показники: абсолютний GAP як різниця між активами та пасивами за конкретним строком погашення, кумулятивний GAP – різниця між активами та пасивами зростаючим підсумком за визначеними строками. Обидва показники мають інформаційний характер та використовуються для порівняння в динаміці. Відповідно GAP оцінює достатність коштів для проведення активних операцій банку: у випадку, якщо активи перевищують пасиви, спостерігається позитивний розрив, що говорить про надлишкову ліквідність. В іншому випадку матиме місце дефіцит ліквідності за якого банку варто збільшувати свої ліквідні кошти (продаючи активи) чи залучати додаткові пасиви. [59]

Отже, розглядаючи питання щодо ефективності описаних вище методів можна зауважити, що обґрунтованим застосування методу структурування фондів є лише у випадку, якщо банк залучає принципово різні джерела отримання коштів. А з огляду на те, що міжбанківське кредитування та фондовий ринок в нашій країні не достатньо розвинуті, використання такого методу є не доцільним. Тому в сучасних умовах вбачаємо перспективу у встановленні певних нормативних вимог НБУ, обов'язкових для кожної банківської установи.

Це є звичайною практикою центральних банків багатьох країн світу і дає змогу централізовано контролювати ліквідність банків, підтримувати необхідний рівень ліквідності банківської системи загалом та здійснювати порівняльний аналіз ліквідності різних за розмірами банків.

2.2. Оцінка ризику ліквідності в АТ «ОТП Банк»

Комітет з управління активами та пасивами, який створено згідно з рішенням Наглядової ради АТ «ОТП» Банку, є найвищим колегіальним органом, що здійснює управління ризиком ліквідності.

Аналіз річної звітності АТ «ОТП» Банку дав зрозуміти, що моніторинг ризику ліквідності в банку відбувається на трьох часових горизонтах (рис. 2.11).

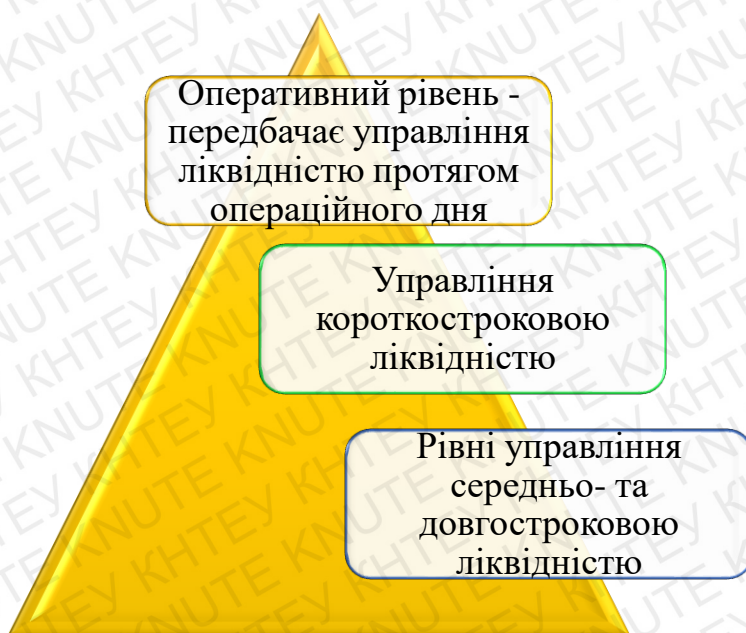

Рис.2.5. Рівні моніторингу ризику ліквідності АТ «ОТП» Банк

**Примітка: побудовано автором за джерелом [33]*

Оперативний рівень створено з метою забезпечення достатнього рівня ліквідних активів станом на початок та кінець операційного дня, з огляду на платіжний календар, а також включає контроль виконання та проходження платежів протягом операційного дня задля виявлення суттєвих незапланованих відхилень від прогнозованих сум відтоків та надходжень для прийняття оперативних рішень щодо необхідності поповнення розміру ліквідних коштів.

Ключовими показниками на другому рівні є норматив Національного банку України LCR та внутрішні показники достатності короткострокової ліквідності. Внутрішні показники базуються на спільній основі з нормативом LCR, а саме наявності високоліквідних активів для забезпечення виконання міжбанківських зобов'язань, що добігають кінця та не будуть поновлені, покриття потреб у коштах при настанні стресової ситуації та значному відтоку фінансування з Банку, фінансування короткострокових потреб на основі 3-місячних прогнозів потреб бізнес-ліній щодо обсягів зростання портфелю фінансових активів за умови звичайного перебігу ділової активності.

Управління короткостроковою ліквідністю за допомогою внутрішніх лімітів ліквідності дозволяє підрозділам з управління ризиками та Комітету з управління активами та пасивами приймати виважені рішення щодо розміру портфелю високоліквідних активів, його структури та термінів розміщення коштів у фінансові активи, а також визначати процентну політику Банку щодо його фінансових активів та зобов'язань.

Значну роль у плануванні й управлінні короткостроковою ліквідністю відіграють моделі поведінки залишків коштів на рахунках клієнтів, які застосовуються для визначення очікуваних розмірів відтоків вкладів на різних часових проміжках протягом року. Для управління ліквідністю здійснюється постійний моніторинг та аналіз продуктової структури фінансових зобов'язань Банку, обсягів залучених та погашених коштів та їх вартості, а також концентрації вкладів по залишкових строках до їх погашення та групах пов'язаних контрагентів. Результати аналізу знаходять своє відображення в рішеннях щодо зміни структури портфелю високоліквідних активів.

На середньо- та довгостроковому рівні моніторинг ліквідності завершується. При такій довгостроковій перспективі Комітет з управління активами та пасивами, щорічно, затверджує Програму фінансування Банку, в якій визначає пріоритети кредитно-інвестиційної стратегії та способи її фінансування. Крім того, регулярно здійснюється аналіз фінансових ринків та ринкової позиції Банку, а також здійснюється моніторинг індикаторів раннього

реагування на настання кризи ліквідності та індикаторів необхідності запровадження Плану відновлення діяльності, в тому числі Плану фінансування в кризових ситуаціях. [33]

Створення запасу ліквідних коштів, є основоположним пунктом для АТ «ОТП» Банку, на випадок кризи ліквідності – різкого відтоку клієнтських коштів та/або раптового закриття доступу до ресурсних ринків. Беручи до уваги 2020 р. у національній валюті АТ «ОТП» Банк намагався утримував ліквідні активи в обсязі, достатньому для виконання протягом наступних трьох місяців усіх зобов'язань, що не будуть поновлені після закінчення їх контрактного строку, покриття планових відтоків від основної бізнес-діяльності та відтоку клієнтських коштів на випадок кризи ліквідності.

В іноземних валютах Банк утримував запас ліквідних активів у обсязі, достатньому для виконання протягом наступного місяця усіх зобов'язань, що не будуть поновлені, а також покриття планових відтоків від основної бізнес-діяльності. Банк покладається на підтримку материнського банку в разі відтоку клієнтських коштів, деномінованих у іноземних валютах.

Ідентифікація достатності ліквідності АТ «ОТП» Банку здійснюється на основі комплексного аналізу факторів, а саме:

- структури активів Банку та їх розподілу за ступенем ліквідності (при цьому, особлива увага приділяється обсягу наявних високоліквідних активів);
- обсягу, структури та рівня диверсифікації пасивів (передусім, аналізуються питома вага зобов'язань у пасивах Банку, частка строкових коштів та коштів до запитання, коштів фізичних та юридичних осіб, а також інших банків, стабільність залучених коштів та ступінь залежності від дорогих чи нестабільних джерел фінансування);
- концентрації активів і пасивів (за контрагентами, за інструментами, за термінами погашення);
- розподілу грошових потоків у часі для кожного виду активів та зобов'язань у розрізі валют;
- впливу різних стрес-сценаріїв на ліквідну позицію та дотримання

нормативів НБУ. [34]

На основі даної концепції ми провели оцінку ризику ліквідності в АТ «ОТП Банк». За основу ми взяли дані Звітів про фінансовий стан за 2016 – 2020 рр., за рахунок яких було побудовано та проаналізовано таблиці Динаміки та структури активів та пасивів банку за 2016 - 2020 рр. (див. Додаток Д та Додаток Е). [8-10,13,14] Загальну тенденцію динаміки активів та пасивів наведено на рис. 2.12.

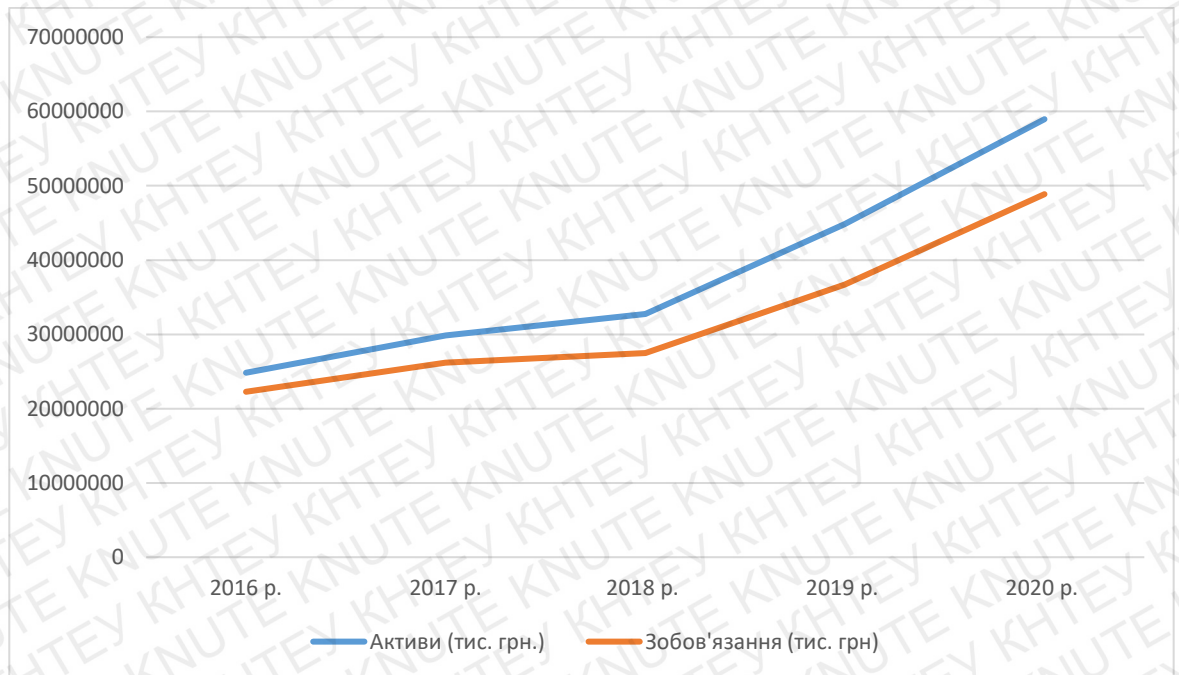

Рис 2.6. Динаміка активів та пасивів банку за 2016 - 2020 рр.

**Примітка: побудовано автором на основі джерел [8-10,13,14]*

Протягом аналізованого періоду загальний обсяг активів АТ "ОТП" Банку зростає. У звітному 2020 р. порівняно із 2019 р. загальні активи зросли на 14133201 тис. грн. або на 31.53 % і на 31.12.2020 склали 58962006 тис. грн.. Слід зазначити, що у структурі активів протягом 2016 - 2020 рр. найбільшу питому вагу утримують кредити клієнтам. Але на протязі всіх років, не зважаючи на безперерйне зростання обсягів наданих кредитів, їх питома вага зменшується. На 2020 р. відсоткова частка кредитів клієнтів в загальному обсязі активів складала 47.14 %, що на 9,6 7 % менше ніж у 2019 р. Зростання обсягу активів відбувається за рахунок: збільшення частки такої статті активів як кошти в банках, які у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросли на 9319608 тис грн. чи на 216.3%,

що підвищило питому ваги даного показники на 13.5% та зростання інвестицій, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід у звітному 2020 р. на 2974418 тис. грн або на 81.9% порівняно із 2019 р..

Загальний обсяг зобов'язань аналізованого банку, на протязі 2016–2020 рр., також постійно зростав. У 2020 р. порівняно із 2019 р. загальні зобов'язання зросли на 12 151 840 тис. грн. або на 33.1 % і склали на кінець звітного року 48 867 164 тис. грн. Із структури зобов'язань (дод. Д) видно, що найбільшу частку протягом 5-ти років займають рахунки клієнтів, які станом на кінець звітного року (31.12.2020) складають 47337814 тис. грн. чи 96,87 % всіх зобов'язань. Відповідним чином на зростання зобов'язань протягом аналізованого періоду впливало саме стабільне зростання рахунків клієнтів у 2019 р. на 8238669 тис. грн. чи на 30,68 % порівняно з 2018 р., та на 12243513 тис. грн. чи 34.89 % у 2020 р. порівняно з 2019 р. Не значний вплив на підвищення також мали такі статті: орендні зобов'язання, що у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросли на 276259 тис. грн. чи на 158,38 % та інші зобов'язання, які в той же відрізок часу зросли на 202993 тис. грн. чи на 25.57 %.

Для оцінки концентрації активів та пасивів за термінами проведено GAP-аналіз. У додатку Ж представлений аналіз ризику ліквідності між активами та зобов'язаннями на основі балансової вартості фінансових активів та зобов'язань, які представлено в окремому звіті про фінансовий стан за 31 грудня 2020 року. Дані таблиці складені на основі строків погашення згідно з контрактами з контрагентами.

З таблиці, в Додатку Ж, видно, що на часовому проміжку у до 1-го місяця, маємо від'ємний розрив (дефіцит) ліквідності, що є негативним явищем. Але АТ «ОТП» Банк належним чином управляє різницею ліквідності, яка виникла станом на 31 грудня 2020 за активами та зобов'язаннями, строк погашення яких становить менше 1 місяця.

Основна частина зобов'язань, за якими нараховуються відсотки, представлена як депозитами клієнтів на вимогу, так і короткостроковими

вкладами з можливістю дострокового розірвання договору, тому їх усіх віднесено до категорії зі строком погашення до 1 місяця.

Депозити клієнтів підлягають поверненню за вимогою та при настанні строку їх погашення згідно з договором. Звичайно, депозити на вимогу є достатньо стабільними та їх не знімають протягом одного місяця. Управління ризиком ліквідності Банку включає оцінку залишків на поточних рахунках, а саме умовно-стабільної частини депозитів. Станом на 31 грудня 2020 р. стабільна частина депозитів клієнтів, розрахована як сума депозитів та поточних рахунків клієнтів на кінець року за вирахуванням стандартного відхилення депозитів та поточних рахунків клієнтів за останні три роки, становить 33,439,621 тис. грн.. [34]

Таким чином, станом на 31.12.2020 р. перевищення короткострокових активів Банку над короткостроковими зобов'язаннями Банку, розраховане з врахуванням стабільної частини депозитів клієнтів становить 24,247,664 тис. грн.. Але не зважаючи на це АТ «ОТП» Банк все одно намагається збільшити обсяги строкових депозитів з терміном повернення більше 6 міс. через збільшення довіри до ОТП Банку, привабливість депозитних продуктів, проведення акцій та програми лояльності. Так у 2020 році кошти юридичних та фізичних осіб зросли на 35,1% і досягли рекордного рівня – 47,8 млрд грн.

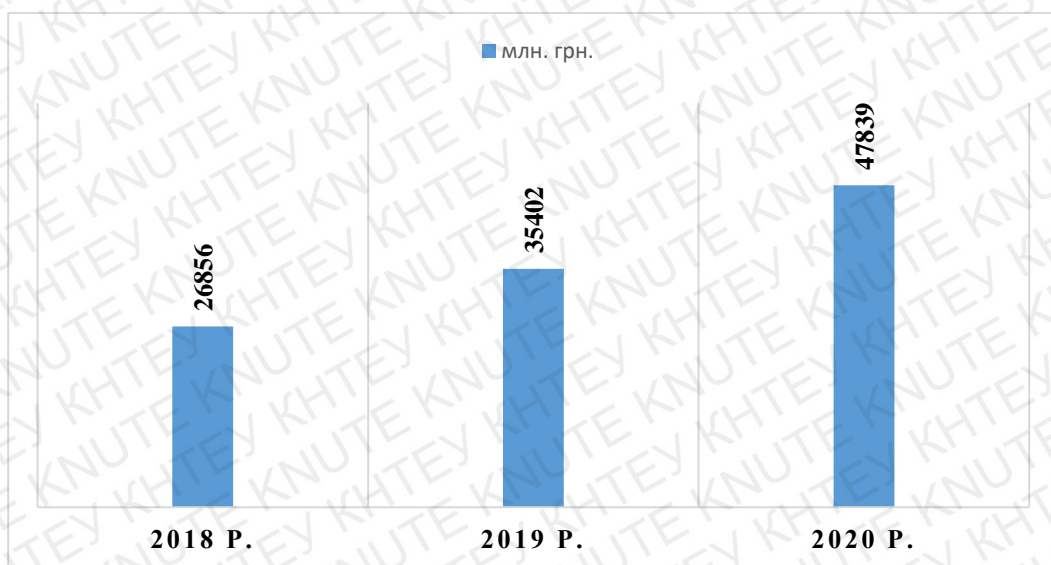

Рис.2.7. Динаміка залучення коштів клієнтів 2018-2020 рр.

*Примітка: побудовано автором за джерелом [34]

Для повної оцінки ліквідності АТ «ОТП» Банку ми розглянули ступінь дотримання банком економічних нормативів встановлених Національним Банком України.

Дотримання нормативу коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) представлено як за всіма валютами, так і в іноземній валюті. (рис. 2.14) Слід зазначити, що тільки при запровадженні даного показника в Україні нормативне значення $LCR_{\text{ВВ}}$ та $LCR_{\text{ІВ}}$ мало становити не менше 80 % та не менше 50 % відповідно із подальшим збільшенням у 2020 р. до не менше ніж 100%. Але вже при першому розрахунку на 01.02.2019 АТ «ОТП» Банк повністю дотримувався потрібного значення. Виконання нормативу свідчить, що банк забезпечений ліквідністю в обсязі, достатньому для повного виконання ним зобов'язань протягом 30 днів в кризових умовах.

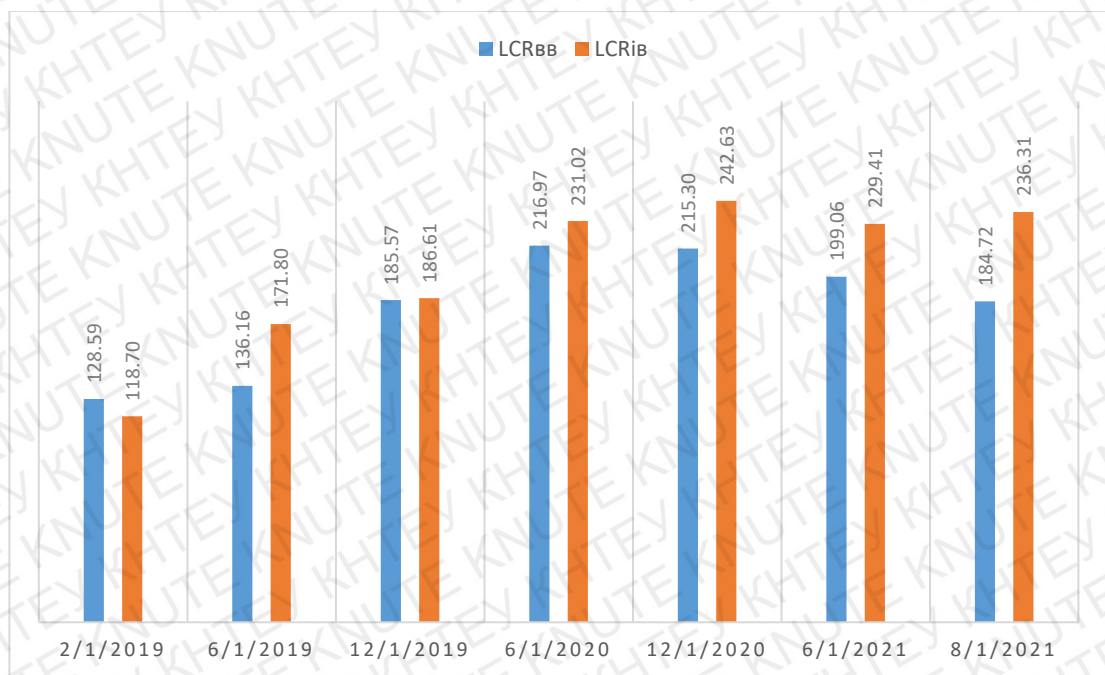

Рис.2.8 Динаміка коефіцієнта покриття ліквідністю 01.02.2019-01.08.2021

*Примітка: побудовано автором на основі [7]

На двох наступних графіках (рис. 2.15 та рис.2.16) представлено динаміку дотримання нормативу короткострокової ліквідності (Н6), що має дорівнювати не менше ніж 60 % та динаміку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR), що до 1 жовтня 2021 року має бути не меншим ніж 80 %, відповідно.

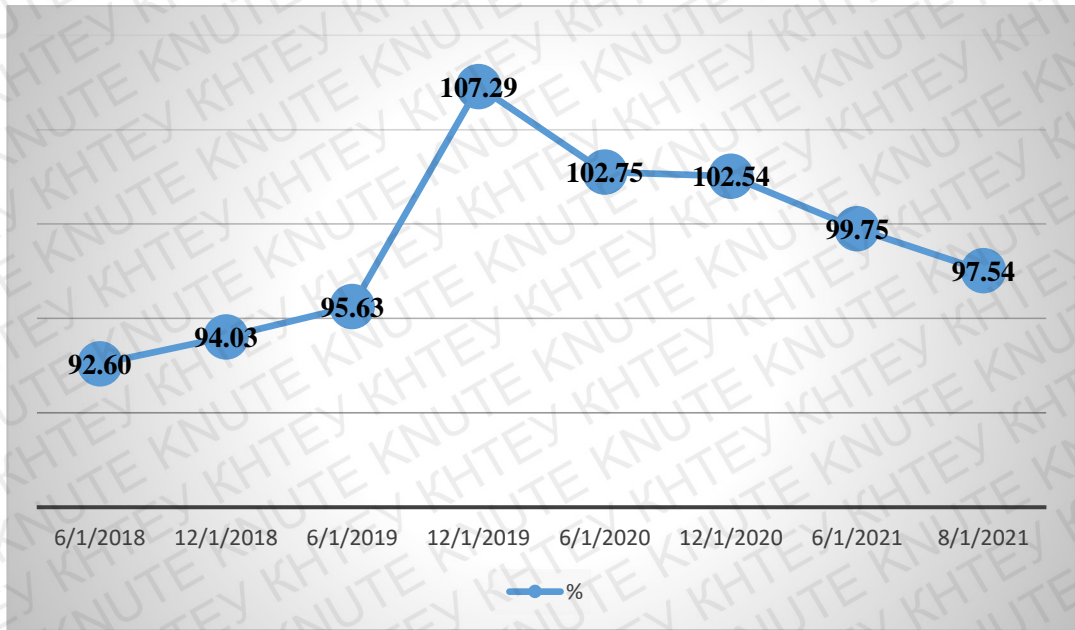

Рис.2.9 Динаміка нормативу короткострокової ліквідності (Н6) 2018-2021 рр.

*Примітка: складено автором на основі [7]

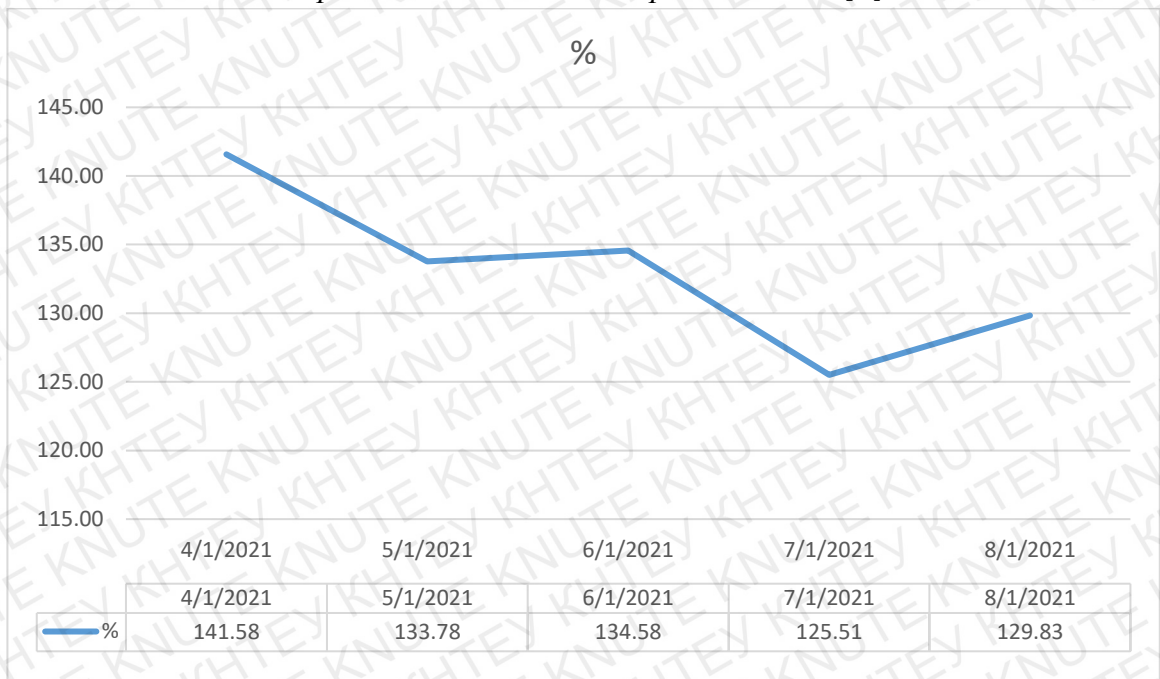

Рис. 2.10 Динаміка коефіцієнта NSFR (з початку запровадження).

*Примітка: складено автором на основі [7]

Обидва показники відповідають нормативним значенням та забезпечують Банку необхідний рівень стабільного фінансування, достатній для повного функціонування банку на горизонті один рік. Тенденція зниження показників пов'язана із використанням надлишкової ліквідності у фінансування нових програм метою яких є отримання додаткового прибутку.

Отже, для ідентифікації ризику ліквідності в АТ «ОТП» Банку, ми провели аналіз: структури активів Банку; обсягу, структуру та рівня диверсифікації пасивів; концентрації активів і пасивів (за термінами погашення) та виконання нормативів пруденційного нагляду. Результати дозволили констатувати, що Банк здатний провадити свою діяльність на безперервній основі, тобто реалізація активів і погашення зобов'язань відбувається в ході звичайної діяльності. Це свідчить про те, що Комітет з управління активами та пасивами Банку рухається в правильному напрямку щодо встановлення завдань та затвердження цілей в сфері управління ризиком ліквідності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ В БАНКУ

3.1. Світовий досвід моніторингу ризику ліквідності в банку

Щоденна робота з управління ліквідністю банку щодо підтримки достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання банку. Без ліквідності банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі керівництва банку. Саме тому ліквідність як одна із основних характеристик фінансового стану комерційних банків потребує розробки та впровадження сучасних методів управління нею. Відповідно, основним завданням банківського фінансового менеджменту є удосконалення механізму управління ліквідністю.

Враховуючи зазначене та з огляду на те, що банківські установи є інституційною основою системи грошово-кредитних відносин, доцільно дослідити досвід зарубіжних країн щодо управління ризиком ліквідності для подальшого ефективного впровадження у вітчизняну практику.

Якщо на початку становлення й розвитку сучасної банківської системи України у 90-х роках ХХ століття питання підтримання ліквідності було скоріше внутрішнім завданням банку і не було основним об'єктом державного регулювання, то у сучасних реаліях банківська ліквідність перебуває під пильною увагою й наглядом суб'єктів фінансово-кредитної системи, особливо органів регулювання банківської діяльності.

Досить широко проблемою ліквідності займається Базельський Комітет з питань банківського нагляду, який було створено в м. Базель у 1974 році центральними банками та органами нагляду держав G10. На сьогоднішній день його основне завдання полягає у запровадженні високих та єдиних норм в області банківського регулювання та нагляду. З цією метою, Комітет випускає директиви та рекомендації для органів нагляду держав-членів. Зазначені рекомендації не є обов'язковими до виконання, проте, в більшості випадків знаходять своє відображення в національному законодавстві держав-членів.

Підґрунтям для всебічного розгляду проблем ліквідності став створений Базельським комітетом у 1997 р. документ, що має назву «Основні принципи ефективного банківського нагляду», який включав 25 принципів. У жовтні 2006 року в Мексиці на міжнародній конференції Базельським комітетом було опубліковано уточнену версію документа «Основоположні принципи ефективного банківського нагляду».

Щодо ризику ліквідності, то у версії 1997 року як особливий він не виокремлювався, а був наведений у складі інших ризиків (принцип 13). Відповідно до змін 2006 року та принципу 14 було розглянуто ризик ліквідності. Порівняно з версією 1997 року формулювання цього принципу мало три основних відмінності. По-перше, всім комерційним банкам передбачалось мати документ «Політика управління ліквідністю кредитних установ», що враховує ризики банку. По-друге, процеси й політика управління ризиками мали визначатися щоденно. По-третє, зазначалось, що орган банківського нагляду вимагає від комерційних банків мати план вирішення проблем з ліквідністю на випадок шоккових ситуацій.

Світова фінансова криза зумовила необхідності переходу до нового етапу регулювання ліквідності, а саме розроблення нових вимог до ліквідності банків. У зв'язку з цим у кінці 2010 року Базельським комітетом по банківському нагляду було опубліковано «Базель III: Міжнародні підходи до оцінки, стандартів і моніторингу ризику ліквідності». Пізніше в Базелі III було описано два нових міжнародних показники, що враховують кращу світову практику, а саме показник короткострокової ліквідності (2013 р.) і показник чистого стабільного фінансування (2014 р.). Так як у 2017 р. НБУ долучився до Базельської консультативної групи, то розпочався процес гармонізації української системи економічних нормативів з рекомендаціями Базеля III. [38]

У Додатку II, виявлено принципові відмінності показників та узагальнено за наступними критеріями:

1. Кількість нормативів ліквідності, часові горизонти та нормативні значення. Базельський комітет обмежується лише двома нормативами

ліквідності – коефіцієнт ліквідного покриття (який обмежує ризик ліквідності банку в діапазоні один місяць) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (в діапазоні один рік). До того ж Базельський комітет лишає за органами державного нагляду право зменшувати часовий проміжок для відстеження коефіцієнта ліквідності покриття, проте не дозволяє цього робити для коефіцієнта чистого стабільного фінансування. На відміну від Базельських вимог, у старій системі економічних нормативів НБУ застосовувалися інші часові горизонти: для Н4 – один операційний день, для Н5 – 1 місяць, для Н6 – 1 рік. Таким чином, серед економічних нормативів НБУ тільки Н5 та Н6 відповідали вимогам Базель III: «Міжнародна концептуальна основа щодо оцінки, стандартизації та моніторингу ризику ліквідності» щодо часових горизонтів.

2. Складові коефіцієнтів ліквідності. У системі економічних нормативів НБУ активи та зобов'язання, що приймаються до розрахунку нормативів ліквідності, визначаються або сальдовим методом (залишки на рахунках), або методом згортання (залишки на рахунках із урахуванням зустрічних вимог за однорідними інструментами). При цьому для розрахунку Н5 та Н6 приймалися також позабалансові статті, що відображали очікуваний рух коштів. Крім того минула система не встановлювала жодних обмежень щодо граничних сум чи обсягів зарахування активів певного виду, класу чи рангу до розрахунку чисельника показників та не здійснювалась перевірка наявності «прихованих обмежень» щодо можливості реального використання таких активів. Також у системі нормативів не враховувався очікуваний напрям генерації ліквідності із певних категорій активів (первинна ліквідність через продаж активу чи вторинна за рахунок його використання в якості застави при отриманні платних ліквідних коштів).

Базель III не тільки уточнює раніше оприлюднені складові активів та зобов'язань, які мають братися до розрахунку кожного з нормативів, але й встановлює численні обмеження щодо кожної категорії активів.

Так, наприклад, для цілей коефіцієнта ліквідного покриття виділяються активи «першого» та «другого» рівнів та запроваджується обмеження, що на активи «другого рівня» в загальній сумі чисельника нормативу не може припадати більше 40%. За цим підходом враховується те, що однакові з точки зору обліку активи можуть мати різні рівні ризику ліквідності – отже, мають різні значення вагових коефіцієнтів. До нововведень Базельського комітету належить також врахування наявності обмежень та обтяжень щодо використання активів – зокрема, залишки на спеціальних рахунках монетарних (обов'язкових) резервів в центральному банку та інші кошти, що передані в заставу, взагалі не беруться до розрахунку.

Базельським комітетом встановлені численні обмеження у вигляді вагових коефіцієнтів ризику як для активів, так для зобов'язань – фактично до розрахунку беруться не балансові залишки, а оброблені та аналітично перегруповані дані. Розрахунок двох нормативів ліквідності базується не на даних щодо залишків на рахунках («метод залишків»), а на даних щодо очікуваних потоків коштів, із урахуванням ймовірності виникнення цих потоків («метод потоків»).

Таким чином, економічні нормативи НБУ були нормативами ліквідності балансу банку, в той час як у документі Базель III – нормативами ліквідності бізнесу банку.

3. Використання сценаріїв при розрахунку ліквідності Система економічних нормативів НБУ щодо регулювання ліквідності не враховувала можливий розвиток подій в суспільстві і світі; та встановлювала граничні мінімальні рівні ліквідності балансу банку для окремих часових горизонтів. У рекомендаціях Базель III наведені вагомні аргументи щодо необхідності урахування можливих сценаріїв. При цьому розрахунок базується на найбільш песимістичному варіанті розвитку подій – вилученні максимального обсягу та надходженні мінімальної кількості грошових коштів. Ця система нормативів ліквідності Базельського комітету нагадує стрес-тестування.

4. Врахування валютного ризику. На сьогодні існує різниця в методологічних підходах щодо врахування валютного ризику при контролі

ризикую ліквідності. Нормативи ліквідності Національного банку України розраховуються у гривневому еквіваленті, а це не дає можливості врахувати різну ступінь ліквідності різних валют та можливу ситуацію із розривами в строках погашення у розрізі валют. У рекомендаціях Базель III запропоновано розрахувати нормативи у кожній основній валюті (залежно від її питомої частки у балансі) для недопущення можливого прояву валютного ризику в частині конвертації однієї валюти в іншу. [1]

Як ми вже зрозуміли, що вибір показників виміру ліквідності в кожному окремому комерційному банку обумовлюється насамперед вимогами наглядового органу до оцінки ліквідності. Як показало наше дослідження в інших країнах наглядові органи або взагалі не встановлюють обов'язкове коло таких показників (США), або встановлюють незначну кількість нормативних вимог (Японія, Німеччина, Франція, Англія).

Слід зазначити, що Центральний банк Франції не нав'язує однаковий коефіцієнт усім банківським установам; у кожному конкретному випадку банк може вважати показник прийнятним чи ні і, у разі потреби, вплинути на установу відповідним чином.

Досить цікавою є практика оцінювання ліквідності комерційними банками США. Центральний банк США не зобов'язує комерційні банки дотримуватися законодавчо встановлених нормативів ліквідності. Розробка та підтримання системи показників ліквідності є завданням менеджменту самих банків. Нині в американській практиці не передбачено суворих формул оцінки ліквідності різноманітних банків. При проведенні аналізу ліквідності підходи змінюються залежно від ринку, на якому працює банк; типу або виду комерційного банку; змісту та колу банківських послуг, що від надає.

Подібно вітчизняній практиці, за кордоном під час управління ліквідністю на основі дотримання визначеного співвідношення в активах і пасивах використовується метод закріплення окремих пасивів залежно від їх строковості за визначеними статтями активів з огляду на їх ліквідність. Однак, в цілому,

методологія аналізу ліквідності банківських установ в зарубіжних країнах значно відрізняється від вітчизняної практики.

У закордонній практиці за ознакою ліквідності всі активи поділяються на:

– первинні резерви, до яких належать касова готівка і кошти на кореспондентському рахунку в центральному банку; – вторинні резерви, до яких відносяться високоліквідні цінні папери, що призначені для продажу; цей вид активу доповнює первинний резерв у разі недостачі його ліквідних засобів;

– позички та інші цінні папери, ліквідність яких нижча, ніж у попередніх двох видах активів

Для ефективного управління ліквідністю закордонна практика виробила певні вимоги до структури активів. Оптимальними для забезпечення стабільності, ліквідності і платоспроможності банку в різних країнах вважаються такі норми окремих видів активів:

1) США: – первинні резерви (каса та рахунок в центральному банку) / обсяг розміщених в банку вкладів – не < 5–10 %;

– первинні і вторинні резерви (відносно вкладів) – не < 10–15 %;

– позички (відповідно активів) – не > 65 %. При цьому наявна залежність: чим більший цей показник за одиницю тим ліквідність банку нижча.

2) Японія: – ліквідні активи (первинні і вторинні резерви) відповідно вкладів – 30 %;

3) Франція: – ліквідні активи (активи з терміном погашення в найближчі 30 днів) відповідно зобов'язань до запитання і терміном погашення в найближчі 30 днів – 100 %;

– співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми вкладів до повернення, строкових вкладів та інших ресурсів, залучених на 3 місяці, – не менше 60 %. [16]

У регулюванні ліквідності банків, одним із головних факторів, як показує зарубіжна практика, виступають резервні вимоги центрального банку. Дія цього важеля полягає в запровадженні центральним банком нормативу резервування, у межах якого банки повинні певну частину залучених коштів зберігати на

кореспондентських рахунках у центральному банку. Існує обернений взаємозв'язок між обов'язковими резервними вимогами та грошовою масою і ліквідністю банків. Якщо йде зниження норми обов'язкових резервних вимог, то тоді відбувається збільшення вільних резервів, що свідчить про зростання вільної ліквідності, і навпаки, якщо зменшуються обсяг грошової маси та пропозиція грошей, то відбувається збільшення обов'язкових резервних вимог.

Уперше обов'язкові резервні вимоги були застосовані в США в 1913 р. із метою формування страхового фонду для гарантованої виплати депозитів. Згодом цей інструмент почали використовувати в інших країнах, зокрема в Німеччині (1948 р.), Франції (1979 р.), Великій Британії (1961 р.). [40]

Сьогодні мінімальні обов'язкові резерви застосовуються не в одній розвиненій країні. Слід зауважити, що використання цього інструменту грошово-кредитної політики в різних країнах дещо різниться. До прикладу, розмір обов'язкових резервів значно коливається в різних країнах: найбільший встановлено в Італії та Іспанії, а найменший – в Японії. Норма обов'язкового резервування в інших країнах може встановлюватися до залучених коштів узагальнено (Італія) або диференційовано (більшість інших країн). Основними мірами диференціації є вид та строк залучення коштів, їх обсяг, валюта, громадянство вкладника (резидент чи нерезидент), тип вкладника (юридична чи фізична особа). У минулому норми резервування різнилися за географічним параметром та напрямком спеціалізації банку. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки до 80-х років XIX ст. банки аграрної спеціалізації та банки, розташовані у великих містах, зобов'язані були формувати резерви в більшій мірі, аніж інші.

Зауважимо, що використання інструменту обов'язкових резервів зарубіжними країнами, у першу чергу має на меті забезпечити вклади клієнтів у комерційних банках ліквідними резервами і таким чином захистити інтереси вкладників. А головне призначення політики обов'язкових резервів, яку проводить НБУ в нашій державі – це по більшій мірі регулювання обсягу грошової маси у країні.

На сьогоднішній день у використанні цього інструмента спостерігається загальносвітова тенденція зменшення розміру резервних вимог, а деякі країни, наприклад Канада, Великобританія, Нова Зеландія, Австралія, Швейцарія, взагалі відмовилися від установаження для банків обов'язкових резервних вимог. Причиною був розгляд обов'язкових резервів з позиції такого собі податка, який збільшує ціну банківських ресурсів, зменшуючи, таким чином, конкурентоспроможність банків на глобальних фінансових ринках. [43]

З 2020 року, в Україні, норми обов'язкових резервів банків для гривневих коштів мають нульову ставку резерву, а для валютних коштів – 10%. На думку фахівців це сприятиме досягненню стратегічної цілі НБУ- активізації банківського кредитування та дедоларизації економіки.[19]

З наведеного вище можна зробити висновок, що Україна знаходиться на шляху досягнення гармонізації вимог ліквідності українських банків до нормативів законодавства ЄС та рекомендацій Базельського комітету (Базель III). Але не слід забувати, що таке вдосконалення неможливе без ґрунтовних наукових досліджень та повинно базуватися на урахуванні особливостей банківської системи України, які повинні враховувати особливості адаптації міжнародних стандартів нагляду за ліквідністю банків.

3.2. Шляхи підвищення рівня моніторингу ризику ліквідності в банку.

Відповідно до аналізу різних джерел, станом на сьогодні з метою моніторингу ліквідністю банку та всіма можливими банківськими ризиками комерційні банки встановлюють окремі положення щодо управління. Але необхідно усвідомити, що положення є правовим актом, що встановлює основні правила організації та діяльності банку, таким чином це значить, що положення не визначає цілі управління, не описує інструменти та методи досягнення відповідних цілей, а є по суті розширеним варіантом посадової інструкції. Натомість політика як документ, який пропонує використовувати Базельський комітет з банківського нагляду, є комплексним документом-інструкцією, що

включає в себе: цілі моніторингу, правила і принципи на яких має застосовуватися управління, інструменти, методи досягнення цілей; документ також описує діяльність і завдання всіх підрозділів банку, що беруть участь в управлінському процесі та мають безпосередній вплив на об'єкт управління. [37]

Таким чином, ми вважаємо, що саме розробка і впровадження політики управління ризиками та ліквідністю є основою ефективного управління в банку, а також є достатньо інформативним та прозорим об'єктом банківського нагляду, що спрощує процес контролю і нагляду за ліквідністю банків.

Власне з метою уодноманітнення, такої собі стандартизації, процедур врядування ліквідністю в комерційних банках Національному банку України, слід розробити та впровадити методичні рекомендації та директивні вимоги щодо побудови політики управління ліквідністю комерційних банків, враховуючи кращі зразки вітчизняного та зарубіжного досвіду. Аналізуючи вибірку нормативних документів, звітність та процеси управління ліквідністю в комерційних банках зарубіжних країн таких як Англія, США та Польща, ми сформували свій варіант документа з політики управління ліквідністю банку, який повинен включати такі пункти:

1. Загальні положення;
2. Визначення понять;
3. Цілі та предмет Політики моніторингу ліквідністю банку;
4. Основні принципи управління ліквідністю банку;
5. Аналіз, стрес-сценарії та можливі фактори впливу на ліквідність банку;
6. Методи управління ліквідністю банку;
7. Методи та управління ризиком ліквідності;
8. Інструкція та порядок розрахунку нормативів обов'язкового резервування та розрахунку внутрішнього капіталу на покриття ризику ліквідності;
9. Розподіл обов'язків з управління ліквідністю;
10. План дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності);

11. Заключні положення. [54]

Окремо слід приділити увагу на стрес-тестуванню. До настання світової фінансової кризи багато банків не надавали практично ніякого значення категорії «стрес-тестування», розглядаючи його як функцію управління ризиками. У травні 2009 року Базельським комітетом було видано документ «Принципи ефективної практики стрес-тестування і нагляду», що містить основоположні підходи до проведення комплексного стрес-тестування, які в свою чергу враховують основні ризики банківських установ. Таким чином:

1) Стрес-тестування має виступати складовою системи моніторингу банківськими ризиками, що включає стратегічні рішення правління й вищого керівництва.

2) Стрес-тестування має бути направлене на виявлення й усунення різних банківських ризиків.

3) Стрес-тестування слід проводити використовуючи різні методи й підходи та враховуючи думку декількох експертів.

4) Кредитна установа має враховувати негативні події на ринках активів та кредитних ресурсів, вплив скорочення ліквідності ринку на оцінювання вартості відкритих позицій.

5) Установа банку повинна на постійній основі перевіряти ефективність вжитих заходів зі зниження своєї чутливості до різних банківських ризиків.

6) Банківською установою має бути розроблена програма стрес-тестування, яка б дала змогу здійснювати контроль за ризиками, покращувати управління ліквідністю, зовнішній та внутрішній обмін інформацією.

8) Банк повинен мати можливість детально розглядати стрес-тести за напрямками своєї діяльності, приводячи їх до узагальненої картини.

10) Процес стрес-тестування для сек'юритизованих активів має охоплювати стабільні активи, їх вразливість від системних ринкових чинників, специфічні контрактні умови й характеристики траншів; включати ризики, пов'язані з можливим обмеженням доступу до ринку сек'юритизації.

12) Комерційним банкам варто мати чіткий план дій з поновлення ліквідності на випадок аберантних ситуацій.[57]

Що до останнього пункту, про план «поновлення ліквідності на випадок непередбачуваних ситуацій», на нашу думку, як вже зазначено вище, відповідний план має бути відображений окремим розділом в документі з політики управління ліквідністю банку. Він має описувати інструменти управління ліквідністю, що буде використовувати ризик-менеджмент банку.

З огляду на те, що будь-який комерційний банк підпорядковується та функціонує за рахунок законодавчих актів, що розробляє та впроваджує НБУ, такий план має створюватися на основі наступних нормативно-правових документів: Постанова № 95 НБУ від 18.07.2019 «Про затвердження Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп» [28] та Постанова № 259 НБУ від 30.04.2009 «Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України». [29]

Так, першим розділом даного плану повинен бути “Режим підвищеної готовності”. Підвищена готовності має запроваджуватися керівництвом відділу активно-пасивних операцій та аналітичного відділу за згоди членів правління банку. Режим слід оголосити за наступних подій, якщо: відбувається девальвація гривні на 15 % і більше; зменшується дохід банку на 20 % і більше; погіршуються монетарні нормативи ліквідності; відбувається вплив депозитних вкладів клієнтів на 10% і більше; поширюється недостовірна інформація про банківську установу (чорний PR) тощо.

На цьому етапі банк застосовує додаткові показники аналізу ліквідності, які спрямовані на аналіз ресурсної бази банку та банківських активів. Удосконалення розрахунку економічних нормативів та збільшення числа показників оцінки ризику ліквідності спрямоване на досягнення адекватності аналізу ліквідності та розширення можливостей побудови їх прогностичних значень, що покращить можливості банку з планування і прогнозування ліквідності. Окрім застосування нормативів і коефіцієнтів, важливою частиною даного розділу є перегляд та корегування, відповідно до подій, що склалися, заходів і методів

роботи з проблемними кредитами; керування кореспондентськими рахунками і касою (мобілізація засобів на основних рахунках, мінімальні залишки, сума видачі з каси); встановлення лімітів (тимчасове припинення лімітів на “ненадійні” банки, скорочення лімітів за операціями на фінансовому ринку з видачі кредитів, закриття коротких позицій, позицій за деривативами); складання графіку реалізації резервів ліквідності, плану переуступки кредитного портфеля; вироблення пропозицій щодо зміни процентних ставок за кредитами.

Також, на даному етапі варто проводити контр-PR, суть якого полягає у здатності зрозуміти, мобілізувати, скоординувати й підпорядкувати всі функції планування стратегії і тактики, всю майстерність зв’язків з громадкістю для досягнення єдиної мети – активній участі в розробці політики щодо суспільства, від якої залежить думка людей та їх відношення до інституції банку. [5]

Другий розділ – “Пошук можливих додаткових джерел залучення коштів”. Оскільки, внаслідок відтоку депозитів, значного зростання ставок за кредитами на вітчизняному міжбанківському ринку та ускладнення доступу до зовнішніх ринків запозичень потенційна грошова база банків поступово скорочується, тому робота менеджерів банку має бути спрямована на:

- збільшення співробітництва з НБУ (в напрямку проведення операцій РЕПО, залучення кредитів “овернайт” і рефінансування) та з іноземними валютно-фінансовими інституціями (наприклад, кредит “стендбай”);
- залучення коштів фізичних та юридичних осіб на депозити;
- пошук ділових партнерів і банків-кореспондентів, які б могли надати фінансування в ситуації, що склалася;
- розробку заходів з реалізації і сек’юритизації активів за відповідним графіком;
- прийняття рішення про призупинення кредитування тощо.

Співробітництво з НБУ в свою чергу можливе за рахунок здійснення операцій на відкритому ринку, а саме прямого та зворотного РЕПО. Операція прямого РЕПО ґрунтується на двосторонньому договорі між Національним банком та банком про купівлю Національним банком державних облігацій

України з портфеля банку або банківських металів з подальшим зобов'язанням банку викупити державні облігації України або банківські метали за обумовленою ціною на обумовлену дату. Операція зворотного РЕПО, навпаки, передбачає продаж Національним банком облігацій зі свого портфеля.

Так, у разі виникнення потреби збільшити ліквідність використовуються операції прямого РЕПО, за якого НБУ виступає покупцем цінних паперів. Відповідно, операціями зворотного РЕПО користуються для нівелювання надлишку ліквідності. [53]

Також для підтримки ліквідності можуть використовуватись операції СВОП, які на відміну від операцій РЕПО, використовуються лише у випадку дефіциту ліквідності. Перевагою даного методу є незначні витрати порівняно з іншими інструментами. Операція СВОП базується на підтримці ліквідності за рахунок купівлі Національним банком іноземної валюти за гривні з одночасним зобов'язанням банку здійснити зворотну купівлю цієї іноземної валюти з фіксацією умов цих операцій під час укладення договору.[25]

У випадку, коли банкам не вистачає власних запасів ліквідних коштів, для своєчасного погашення зобов'язань та розширення обсягів активних операцій виникає потреба залучати додаткові кошти через операції рефінансування. У такій ситуації Національний банк виступає «кредитором останньої інстанції», гарантуючи не лише підтримку ліквідності окремого банку, але і фінансову стабільність банківської системи в цілому. Підтримка Національним банком миттєвої та короткострокової ліквідності здійснюється шляхом надання кредитів строком на один робочий день (кредити «овернайт»), які надаються через постійно діючу лінію рефінансування. Варто зазначити, що даний інструмент державної підтримки ліквідності банків України набув на сучасному етапі найбільшого застосування.

Рефінансування банків здійснюється шляхом проведення кількісного або процентного тендера. Крім того банки мають можливість залучати на тендерах короткострокові кредити до 90 днів і довгострокові кредити до п'яти років виключно за обліковою ставкою без жодних додаткових процентів.[24]

Третій розділ – “Фінансове оздоровлення”. Застосовується у випадку якщо банку неможливо уникнути банкрутства. В такому разі до НБУ подається план з «фінансового оздоровлення», після затвердження якого відбувається його реалізація через:

- капіталізацію банку за рахунок власників та інвесторів;
- капіталізацію банку за рахунок держави;
- продаж активів;
- припинення (часткове або повне) здійснення окремих видів діяльності або здійснюваних операцій;
- отримання стабілізаційного кредиту;
- реорганізацію банку за рішенням власників та реорганізації банку в умовах тимчасової адміністрації. [28]

Хочемо також звернути увагу на результати проведеного соціологічного опитування психологічних моментів обсягів кредитування пов'язаних осіб та зберігання населенням коштів в банку (Додаток К). Виходячи із отриманих статистичних даних можна зробити висновок про те, що позитивні економічні та політичні чинники, такі як стабільний валютний курс, низька інфляція, зростання ВВП, прозорість інформації і т. д. сприяють спрямуванню коштів у реальний сектор економіки, в розвиток кредитування бізнесу; а також підвищують рівень довіри до банку, що дає йому змогу залучити додаткові ресурси у вигляді депозитів.

При кардинально іншій картині, а конкретно, несприятливого інвестиційного клімату, бажання населення залишати кошти в банку практично відсутнє. Крім того зростає кредитування пов'язаних осіб. Це навіть можна назвати національною особливістю бізнес-моделей вітчизняних комерційних банків. Як показує практика діяльності системно важливих банків в Україні, які збанкрутували (Банк «Надра», «Дельта» Банк, Банк «Фінанси і кредит»), однією з основних причин банкрутств зазначених банків стала криза контрагента та надмірна підтримка інсайдерів. Відтак, погіршення фінансового стану підприємств веде до зростання кредитного навантаження на банк, що відповідно

підвищує ризики його діяльності. Для подолання даної проблеми, рекомендуємо підвищити мінімальне значень нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами з 25% до 40%.

Отже, загалом можна сказати, що кожний окремих комерційний банк на шляху підвищення моніторингу ризику ліквідності своєї діяльності по більшій мірі використовує нормативно-правову базу НБУ, яка в свою чергу спирається за науково-практичний досвід зарубіжних країн. Сьогодні з-за кордоном набирає актуальності розроблення кожним банком окремого документа з політики управління ліквідністю, в якому зазначаються цілі управління, правила і принципи організації управління, інструменти, методи досягнення цілей, описується діяльність і завдання всіх підрозділів банку; тож пропонуємо вітчизняним банкам розробляти подібний діловий акт, він дасть чітке розуміння які канали банк використовує під час оцінки своєї поточної ліквідність та які управлінські рішення буде приймати ризик-менеджмент банку в разі виникнення кризи ліквідності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами досліджень, проведених у випускній кваліфікаційній роботі, можна зробити наступні висновки.

Синтез наведених визначень дозволив трактувати «ліквідність банку» як його здатність забезпечити постійну рівновагу між активами та пасивами. Можливість банку, як окремої фінансової еко-системи, якісно управляти своїми фінансовими потоками таким чином аби в певний момент часу вилучення коштів не впливало негативно на поточну діяльність банку, тобто мало місце вчасне та повне залучення нових активів і заміщення ними використаних.

Однією із фундаментальних складових системи управління ризиком ліквідності можна назвати оцінку ліквідності банку. Адже саме методики оцінки потреби банку у ліквідних коштах допомагають провести ранню діагностику можливих загроз, на які наражається банк, під час здійснення своєї діяльності та оперативно відреагувати на них. Серед методів, що мають на перманентній основі застосовуватися будь-яким банком ми виділили:

- метод структурування фондів, за якого банк встановлює певні відповідності між конкретними видами джерел та напрямками використання ресурсів. За кожним із джерел в такому випадку встановлюються вимоги збереження фіксованої частки ресурсів у ліквідній формі. Конкретні обсяги резервування ліквідних коштів визначаються суб'єктивно, здебільшого на основі міркувань, припущень та досвіду менеджерів кожного банку;

- наступним методом оцінки ліквідності банку є розрахунок коефіцієнтів, тут українські банки спираються на встановлені НБУ нормативні вимоги. Обов'язковими до розрахунку є два показники: коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) та коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR);

- останнім із найбільш актуальних методів визначення потреби ліквідних коштів є GAP-аналіз. Він зосереджує увагу на побудові таблиці, в якій активи та пасиви групуються та співставляються за обсягами та термінами погашення, таким чином розраховується розрив між ними за кожним часовим проміжком.

Саме на основі отриманих результатів від застосування вищезазначених методів менеджмент здійснює управління фінансовими потоками та розробляє стратегію діяльності якщо нетто-ліквідна позиція банку виявиться від'ємною. Серед можливих сценаріїв дій ми представили два підходи вирішення проблем ліквідності банку: трансформаційний та запозичення.

Сутність трансформаційного підходу полягає в нагромадженні високоліквідних активів, які повністю забезпечують потреби банку. У разі виникнення попиту на ліквідні засоби активи продаються доти, доки не будуть задоволені потреби у грошових коштах.

Стратегія трансформації активів оцінюється як менш ризикова порівняно з іншими, але одночасно і досить дорога з погляду вартості. Цю стратегію обирають невеликі банки, які віддають перевагу надійності, жертвуючи прибутковістю.

На противагу стратегії трансформації стратегія запозичення ліквідних засобів вважається найбільш ризикованою стратегією. Вона реалізується шляхом запозичення ресурсів на ринку. Основними джерелами запозичення ліквідних засобів для банків є позики на міжбанківському ринку, угоди РЕПО, врахування векселів та отримання позик у центральному банку, випуск цінних паперів.

Оскільки застосування стратегії запозичення передбачає функціонування розвиненого фінансового ринку, а в Україні фінансовий ринок ще не відповідає цій умові, ми дійшли висновку, щодо рекомендації українським банкам не ризикувати та не обирати цю стратегію як пріоритетну. Доцільною застосовувати збалансовану модель регулювання ліквідності. Коли частина попиту на ліквідні кошти задовольняється за рахунок нагромадження високоліквідних активів, а решта – за допомогою проведення операцій запозичення коштів.

Результати дослідження, дали підстави висунути пропозицію, щодо розробки і впровадження в банку такого документу як «Політика управління ризиками та ліквідністю», що стане основою ефективного управління, а також буде достатньо інформативним та прозорим об'єктом банківського нагляду, що

спростить процедури контролю і нагляду за ліквідністю банків Національним банком України.

Аналізуючи нормативні документи, звітність та процеси управління ліквідністю в комерційних банках Англії, США та Польщі, ми сформулювали свій варіант документа з політики управління ліквідністю банку. На нашу думку він повинен включати такі розділи:

1. Загальні положення;
2. Визначення понять;
3. Цілі та предмет Політики управління ліквідністю банку;
4. Загальні принципи управління ліквідністю банку;
5. Аналіз, стрес-сценарії та фактори впливу на ліквідність банку;
6. Методи управління ліквідністю банку;
7. Методи та управління ризиком ліквідності;
8. Порядок розрахунку нормативів обов'язкового резервування та розрахунку внутрішнього капіталу на покриття ризику ліквідності;
9. Розподіл обов'язків з управління ліквідністю;
10. План дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності);
11. Заклучні положення.

Окремо слід зосередити свою увагу на стрес-тестуванні. До настання світової фінансової кризи багато банків не надавали особливого значення поняттю «стрес-тестування», розглядаючи його як функцію управління ризиками. У травні 2009 року Базельським комітетом було оприлюднено документ «Принципи ефективної практики стрес-тестування і нагляду», що містить основоположні підходи до проведення комплексного стрес-тестування, саме на них ми радимо спиратися банку під час проведення досліджень впливу будь-яких факторів на ліквідну позицію банку.

Результатом проведених тестів має стати план відновлення ліквідності на випадок наступних становищ в яких може опинитися банк. Серед них: “Режим

підвищеної готовності”, “Пошук альтернативних джерел залучення коштів” та “Фінансове оздоровлення банку”.

Режим «підвищеної готовності» має оголошуватись за наступних умов, якщо: відбувається девальвація курсу гривні; зменшується прибуток банку; погіршуються нормативи ліквідності; наявний відтік депозитів тощо.

На цій стадії банк повинен перейти до застосування додаткових показників аналізу ліквідності, які спрямовані на аналіз ресурсної бази банку та банківських активів. Важливим елементом даного розділу є перегляд і коректування відповідно до ситуації, що склалася заходів і методів роботи з проблемними кредитами; управління кореспондентськими рахунками і касою; управління лімітами; складання графіку реалізації резервів ліквідності, плану переуступки кредитного портфеля; вироблення пропозицій щодо зміни процентних ставок за кредитами.

Стадія «пошуку альтернативних джерел» передбачає погіршення ситуації на стільки, що власних ресурсів банку вже не вистачає і він змушений вдаватися до наступних кроків:

- розширювати співпрацю з НБУ (здійснення операцій РЕПО, залучення кредитів “овернайт” і рефінансування) та іноземними валютно-фінансовими організаціями (залучення кредитів “стендбай”);
- залучати коштів фізичних та юридичних осіб на депозити;
- шукати ділових партнерів і банків-кореспондентів, які б могли надати допомогу в ситуації що склалася;
- розробляти заходи з реалізації і сек’юритизації активів за відповідним графіком;
- приймати рішення про “заморожування” кредитування тощо.

До третього розділу «Фінансове оздоровлення» банк переходить лише в тому випадку, якщо уникнення дефолту є неможливим. В такому разі оздоровлення можливе у таких аспектах: капіталізації банку за рахунок власників та інвесторів чи за рахунок держави; продаж активів; припинення (часткове або повне) здійснення окремих видів діяльності; реорганізації банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачкасова С. А. Державне регулювання ліквідності банків України відповідно до вимог Базель III. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014 р. № 9 (3) Ст. 178-181.
2. Безвух С. В. Ліквідність банку : сутність та фактори впливу. *Ефективна економіка*. 2015 р. № 12.
3. Бодрова Н. Управління ліквідністю комерційних банків на основі стратегії трансформації активів. *Вісник УБС НБУ*. 2012 р. № 1. Ст. 185–188.
4. Галицька Е., Висоцька Е. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків. *Банківська справа*. 2002 р. № 2. Ст. 19-25.
5. Дзюблук О.В., Рудан В.Я. Управління ліквідністю банківської системи України : *монографія*. Тернопіль : Вектор. 2016. Ст. 290.
6. Інтернет-ресурс: Вимоги до ліквідності банків (LCR). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/LCR%20seminar_pr_2020-06-18_19.pdf?v=4.
7. Інтернет-ресурс: Економічні нормативи. Офіційний сайт НБУ. - URL <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2>
8. Інтернет-ресурс: Звіт про фінансовий стан на кінець дня 31 грудня 2016 року (у тисячах українських гривень). Публічне акціонерне товариство «ОТП БАНК» Фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, який закінчився 31 грудня 2016 року. - URL: https://ru.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/d57/2016_ua.pdf
9. Інтернет-ресурс: Звіт про фінансовий стан на кінець дня 31 грудня 2017 року (у тисячах українських гривень). Публічне акціонерне товариство «ОТП БАНК» Фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, який закінчився 31 грудня 2017 року. - URL: https://ru.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/e82/2017_ua.pdf
10. Інтернет-ресурс: Звіт про фінансовий стан станом на кінець дня 31 грудня 2018 року (у тисячах українських гривень). Річний звіт АТ «ОТП Банк»

за 2018 рік. - URL: <https://ru.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/816/report-2018.pdf>

11. Інтернет-ресурс: Здійснено перехід до єдиної процедури наглядових перевірок та оцінки SREP. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://inlnk.ru/по6BQ>

12. Інтернет-ресурс: Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. *Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 №368.* – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>

13. Інтернет-ресурс: Консолідований звіт про фінансовий стан станом на кінець дня 31 грудня 2019 року (у тисячах українських гривень). Річний звіт АТ «ОТП Банк» за 2019 рік. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». - URL: <https://ru.otpbank.com.ua/about/informations/annual-reports/>

14. Інтернет-ресурс: Консолідований звіт про фінансовий стан станом на 31.12.2020. Акціонерне товариство «ОТП БАНК» консолідована фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, який закінчився 31.12.2020.-URL: <https://ru.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/b47/consolidated2020.pdf>

15. Інтернет-ресурс: Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. *Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361.* — URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>

16. Інтернет-ресурс: Міжнародний досвід управління ризиком ліквідності банківської системи. - URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/81662665.pdf>

17. Інтернет-ресурс: Національний банк впроваджує новий норматив для банків – коефіцієнт покриття ліквідністю LCR. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-vprovadjuye-noviy-normativ-dlya-bankiv--koefitsiyent-pokrittya-likvidnistyu-lcr>.

18. Інтернет-ресурс: Національний банк запроваджує новий норматив довгострокової ліквідності для банків – NSFR. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadjuye-noviy-normativ-dovgostrokovoyi-likvidnosti-dlya-bankiv--nsfr>

19. Інтернет-ресурс: Національний банк змінює вимоги до обов'язкових резервів банків для здешевлення кредитів і дедоларизації економіки. Офіційний сайт НБУ. - URL: <https://inlnk.ru/YAMN7>

20. Інтернет-ресурс: Новий норматив NSFR для банків запрацює з 1 квітня. URL: <https://finclub.net/ua/news/novyi-normatyv-nsfr-dlia-bankiv-zapratsiuie-z-1-kvitnia.html>

21. Інтернет-ресурс: Огляд небанківського фінансового сектору, серпень 2021 року. Офіційний сайт НБУ. URL <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-serpen-2021-roku>

22. Інтернет-ресурс: Оновлено план упровадження регуляцій для банків у 2021–2024 роках. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://inlnk.ru/AKkYO>

23. Інтернет-ресурс: Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#2>

24. Інтернет-ресурс: Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків. *Постанова НБУ № 411 від 14.12.2016.* - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0411500-16#Text>

25. Інтернет-ресурс: Положення про проведення Національним банком України операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах "своп". *Постанова НБУ № 222 від 31.03.2016.* - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0222500-16#Text>

26. Інтернет-ресурс: Принципи і функції фінансового менеджменту.- URL: https://pidru4niki.com/1876041564482/finansii/printsipi_funktsiyi_finansovogo_menedzhmentu

27. Інтернет-ресурс: Про запровадження коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR). *Постанова Правління НБУ від 24.12.2019 №158.* – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0158500-19#Text>

28. Інтернет-ресурс: Про затвердження Положення про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп. *Постанова № 95 НБУ від 18.07.2019* - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text>

29. Інтернет-ресурс: Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України. *Постанова № 259 НБУ від 30.04.2009.* - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09#Text>

30. Інтернет-ресурс: Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена *Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368.* URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0841>.

31. Інтернет-ресурс: Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR): *Рішення НБУ № 101-рш від 15.02.2018* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr101500-18#Text>

32. Інтернет-ресурс: Про схвалення Методики розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR). *Рішення Правління НБУ №1001-рш від 24.12.2019.* – URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_24122019_1001-rsh

33. Інтернет-ресурс: Річний звіт АТ «ОТП Банк» за 2019 рік. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». Управління ризиком ліквідності та ринковими ризиками - URL: <https://ru.otpbank.com.ua/upload/medialibrary/ede/2019.pdf>

34. Інтернет-ресурс: Річний звіт АТ «ОТП Банк» за 2020 рік. Політика управління ризиками. Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». - URL: https://ru.otpbank.com.ua/pdf/annua_reports/2021/otp-2020-22042021-final.pdf

35. Інтернет-ресурс: У АТ «Місто Банк» розпочато процедуру ліквідації. Офіційний сайт АТ «Місто Банк». URL: <https://www.mistobank.com.ua/ua/news/view/305/>

36. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Пер. с англ. Н. Н. Любимова. Москва : Гелиос АРВ. 2002 р. Ст. 352.

37. Кислюк К.В. Спеціальне документознавство. *Модульний курс.* – К., 2011 р. Ст. 192.

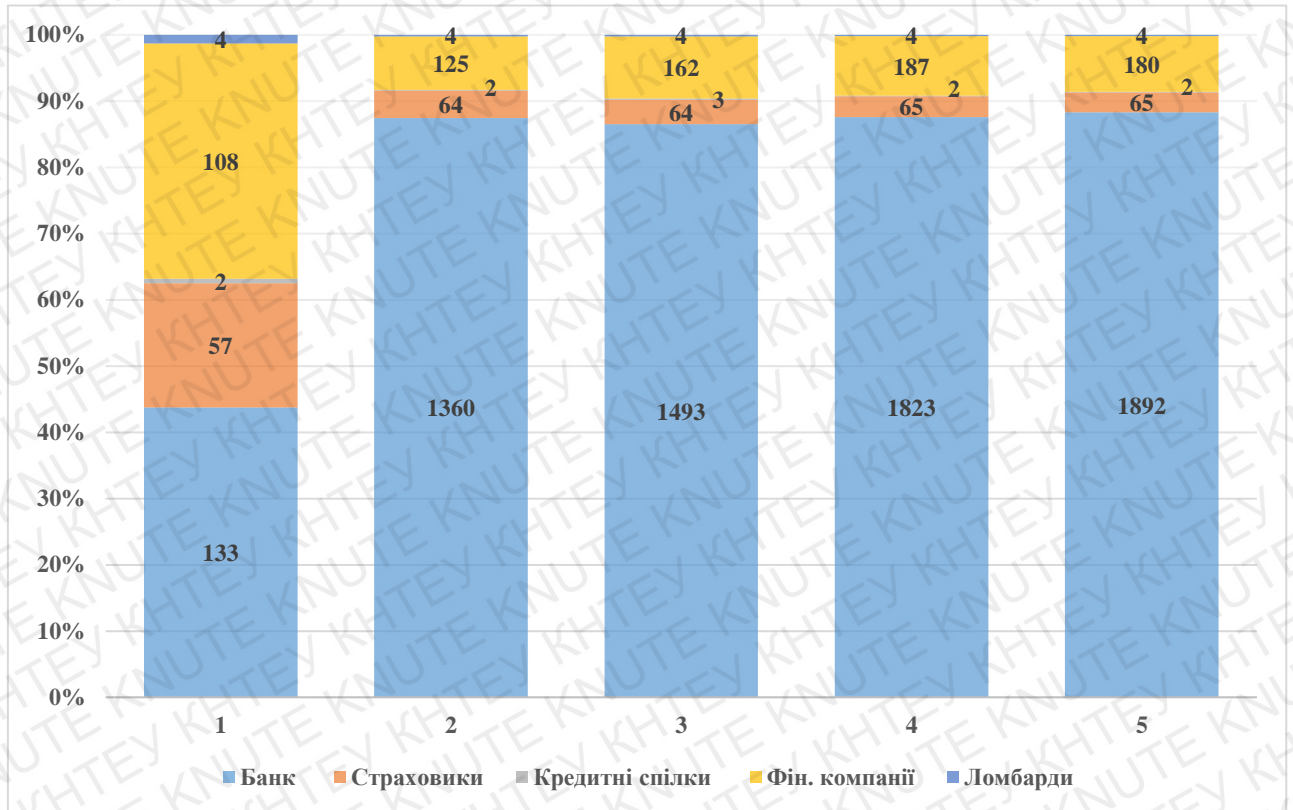
38. Косов А.С. Міжнародний досвід регулювання банківської ліквідності та можливості його реалізації в Україні. *Приазовський економічний вісник.* 2019р. № 5 (16) Ст. 286 – 294.

39. Кузнєцова Л.В. Теоретико-методологічні засади фінансової діяльності банку : *монографія*. Одеса : Видавництво «Атлант». 2009 р. Ст. 324.
40. Кочетигова Т. В. Кожухар Д. С. Зарубіжний досвід управління ліквідністю банку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016 р. № 11. Ст. 709–712 URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/149.pdf>
41. Михайлюк Р., Рудан В. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків. *Українська наука: сучасне минуле, майбутнє*. 2010 р. № 14-15. Ст. 149-165.
42. Набок Р. Концептуальна схема рейтингування банків України. *Вісник НБУ*. 2006 р. № 8. Ст. 20—25.
43. Нікольчук Ю. М., Подокопна О. М.. Імплементация зарубіжного досвіду комерційного банку у вітчизняну практику. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020 р. № 2. Ст. 103-108.
44. Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О. Управління ліквідністю банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2016 р. № 2. Ст. 32-44.
45. Павленко Л. Д., Крухмаль О. В., Заріцька А. І.. Інструменти управління ліквідності банку в умовах трансформації міжнародних правових норм у національне законодавство. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2021р. № 1 - URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/77.pdf
46. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків. *Вісник НБУ*. 2004 р. № 4. Ст. 44—48.
47. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках. *Вісник НБУ*. 2004 р. № 4. Ст. 58—60.
48. Примостка Л.О. Підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2004.Ст.78. URL: <https://buklib.net/books/33556/>
49. Ребрик Ю. С. Фактори ліквідності банку та механізм їх впливу. *Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27 – 28 травня 2010 р.) : у 2-х т. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ". 2010 р. Т. 2. Ст. 148–150.*

50. Рудненко Т. Проблеми корпоративного управління в діяльності комерційних банків. *Цінні папери України*. 2012 р. №8. Ст. 34-41.
51. М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ. 2002 р. Ст. 598.
52. Саламашенко І. М. Стратегії управління ліквідністю банків. *Управління розвитком*. 2014 р. № 4. Ст. 102- 105.
53. Серпенінова Ю. С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків. *Вісник СНАУ*. Серія «Економіка і менеджмент». 2009 р. № 8 (37). Ст.110-113.
54. Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. Банківська система: *навчальний посібник*; за заг. ред. Н. С. Ситник.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020 р. Ст. 580 .
55. Сінкі Дж. Ф. Управління фінансами в комерційних банках: навч. посіб. М: Catalaxu, 1994 р. Ст. 820.
56. Фуксман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку. *Вісник КНТЕУ*. 2013 р. № 4. Ст. 57-68.
57. Шпачук В. Базель III: Етапи впровадження та методика оцінки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012 р. № 5.
58. Архипова А. И. Основные направления деятельности коммерческих банков. Финансы, денежное обращение и кредит.: Учеб. /под ред. В.К. Сенчагова. – М., 2000 г. Ст. 388.
59. Коровин С. В., Малкина М. Ю. Совершенствование управление ликвидностью коммерческого банка с применением методов линейного программирования. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2007 г.. №5. Ст.101.

ДОДАТКИ

Додаток А

	Дата	Банк	Страховики	Кредитні спілки	Фін. компанії	Ломбарди
1	31.12.2017	133	57	2	108	4
2	31.12.2018	1360	64	2	125	4
3	31.12.2019	1493	64	3	162	4
4	31.12.2020	1823	65	2	187	4
5	30.06.2021	1892	65	2	180	4

Рис. Структура активів фінансового сектору, млрд. грн. 2017-2021 рр.

*Примітка: побудовано автором за джерелом [7]

Фактори впливу на ліквідність банку

Зовнішні фактори		Внутрішні фактори
Фактори непрямого впливу		- фінансовий стан та розмір банку; - ділова репутація банку; - структура і динаміка клієнтської бази; - структура і динаміка активів та пасивів банку; - якість активів та пасивів; - відповідність активів та пасивів за сумами та строками; - спеціалізація банку; - залежність від зовнішніх джерел фінансування; - вибір стратегії управління ліквідністю; - кваліфікація та досвід управлінського персоналу банку; - рівень організації банківського менеджменту та маркетингу.
Мегафактори	Макрофактори	
- світові кризи; - стан світової економіки; - стан економіки держав.	- економічні фактори; - політичні фактори; - соціальні фактори; - технологічні фактори.	
Фактори прямого впливу		
Мезофактори		
- рівень регулювання діяльності банків з боку держави; - грошово-кредитна політика ЦБ; - розвиток міжбанківського ринку; - рівень банківської конкуренції; - структура і стабільність банківської системи.		

*Примітка: побудовано автором за джерелом [2]

Додаток В

Складові наявного стабільного фінансування (ASF) та коефіцієнти, які беруться до розрахунку

№ з/п	№ показника	Складові наявного стабільного фінансування (ASF)	Коефіцієнти ASF залежно від залишкового строку погашення (%)			
			на вимогу/ без визначеного строку	до 6 місяців	від 6 місяців до 1 року	більше 1 року
1	2	3	4	5	6	7
1	I	Регулятивний капітал				
2	1	Регулятивний капітал зг. з Інструкцією № 368, зменшений на суму капітальних інструментів із залишковим строком погашення до 1 р.		-		100
3	2	Сума амортизації за капітальними інструментами із залишковим строком погашення від 1-4 р., яка не включається до РК				
4	II	Зобов'язання				
5	1	Незабезпечене фінансування				
6	1.1	Кошти фізичних осіб	40	55 (до 3 міс.), 75 (3–6 міс.)	85 (6–9 міс.) 90 (9–12 міс.)	
7	1.2	Кошти СГД		50		100
8	1.3	Кошти бюджетних установ				
9	1.4	Кредити від міжнародних організацій		50		
10		від міжнародних банків розвитку	-			
11		від інших фінансових організацій		0	50	

Продовження додатка В
Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7
12	1.5	Кошти небанківських фінансових Установ	0	50	100	
13	1.6	Кошти Національного банку				
14	1.7	Кошти інших банків				
15	1.8	Цінні папери власного боргу				
16	2	Забезпечене фінансування:				
17	2.1	за операціями з Національним банком, операціями репо з банками	-	0	50	100
18	2.2	за операціями репо з СГД		50		
19	3	Капітальні інструменти із залишковим строком погашення до 1 року	-	коефіцієнт ASF, визначений у цій таблиці залежно від типу контрагента та залишкового строку погашення капітального інструмента		-
20	4	Усі інші зобов'язання		0		

*Примітка: побудовано автором за джерелом [32]

**Складові необхідного стабільного фінансування (RSF) щодо
необтяжених активів та коефіцієнти, які беруться до розрахунку**

№	№ по-каз-ника	Складові RSF	Коефіцієнти RSF (%)			
			на вимогу/ без визначеног до 6 місяців	від 6 місяцівдо 1 року	Більше 1 року	
1	2	3	4	5	6	7
1	I	Активи				
2	1	Готівкові кошти	0			
3	2	Банківські метали	85		-	
4	3	Кошти в НБУ, депозитні сертифікати НБУ			0	
5	4	Цінні папери (які є ВЛА)				
6	5	Транзитні та клірингові рахунки за операціями з клієнтами банку				
7	6	Операції зворотного репо НБУ	-	0	50	65
8	7	Вимоги за операціями факторингу	-	10		85
9	8	Кредити, надані клієнтам (крім банків), за винятком вимог за операціями факторингу, зазначених у рядку 8 цієї таблиці	85		50	65
10	9	з RWA 35% та менше				85
		з RWA більше ніж 35%				85
11	10	Боргові цінні папери (які не є ВЛА)	-			
12	11	Акції, які пройшли процедуру лістингу на фондовій біржі	85		-	
13	12	Операції зворотного репо з банками	-	0	50	100
14	13	забезпечені ВЛА		5		
15	14	Кошти в інших банках	10			
16	15	Усі інші активи			100	

Продовження додатка Г
Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	
17	II	Позабалансові зобов'язання					
18	1	Операції, пов'язані з торгівим Фінансуванням	-	5	7,5	10	
19	2	Активи до отримання за спотовими контрактами за операціями з ОВДП			0		
20	3	Усі інші безвідкличні позабалансові зобов'язання (за винятком позабалансових зобов'язань, зазначених у рядках 18, 19 цієї таблиці)	-		5		
21	III	Операції з деривативами, включаючи активи, розміщені як початкова та додаткова маржа за операціями з деривативами	згідно з таблицею 3 додатка 2 до Методики [32]				

*Примітка: побудовано автором за джерелом [32]

Додаток Д

Динаміка та структура активів АТ «ОТП» Банк за 2016 – 2020 рр. [8-10, 13,14]

№	Назва показника	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення обсягу		Відхилення питомої ваги (%)	2020 рік		Відхилення обсягу		Відхилення питомої ваги (%)
		Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Абсолютне	Відносне		Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Абсолютне	Відносне	
1	Грошові кошти та рахунки в НБУ	1940805	7,82	2182720,00	7,32	2320458,00	7,08	3139593,00	7,00	819135,00	35,30	-0,08	3510420,00	5,95	370827,00	11,81	-1,05
2	Кошти в банках	2051772	8,26	3703612,00	12,41	2507127,00	7,65	4308470,00	9,61	1801343,00	71,85	1,96	13628078,00	23,11	9319608,00	216,31	13,50
3	Кредити клієнтам	15211493	61,26	17488991,00	58,62	22059052,00	67,34	25469028,00	56,81	3409976,00	15,46	-	27797157,00	47,14	2328129,00	9,14	-9,67
4	Інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю ч/з ін. сукупний дохід	1394509	5,62	685297,00	2,30	1102220,00	3,36	3631783,00	8,10	2529563,00	229,50	4,74	6606201,00	11,20	2974418,00	81,90	3,10
5	Інвестиції, що оцінюються за амортизованою собівартістю	2605186	10,49	4458228,00	14,94	3677428,00	11,23	7212296,00	16,09	3534868,00	96,12	4,86	5901418,00	10,01	-1310878,00	-18,18	-6,08
6	Основні засоби та нематеріальні активи	336621	1,36	405146,00	1,36	478898,00	1,46	570535,00	1,27	91637,00	19,13	-0,19	736439,00	1,25	165904,00	29,08	-0,02
7	Активи з права користування							191946,00	0,43	191946,00		0,43	448590,00	0,76	256644,00	133,71	0,33
8	Поточні активи з Податку на прибуток	180862	0,73	179705,00	0,60	127402,00	0,39	5137,00	0,01	-122265,00	-95,97	-0,38	5163,00	0,01	26,00	0,51	0,00
9	Відстрочені активи з податку на прибуток	720744	2,90	467237,00	1,57	177315,00	0,54	38747,00	0,09	-138568,00	-78,15	-0,45	76544,00	0,13	37797,00	97,55	0,04
10	Інвестиційна нерухомість	177235	0,71	39038,00	0,13	39381,00	0,12	28152,00	0,06	-11229,00	-28,51	-0,06	27857,00	0,05	-295,00	-1,05	-0,02
11	Інші активи	213151	0,86	222424,00	0,75	267857,00	0,82	233118,00	0,52	-34739,00	-12,97	-0,30	224139,00	0,38	-8979,00	-3,85	-0,14
12	Усього активів	24832378	100	29832398	100	32757138,00	100,00	44828805,00	100,00	12071667,00	36,85	0,00	58962006,00	100,00	14133201,00	31,53	0,00

Додаток Е

Динаміка та структура пасивів АТ «ОТП» Банк за 2016 – 2020 рр.

№	Назва показника	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		Відхилення обсягу		Відхилення питомої ваги (%)	2020 рік		Відхилення обсягу		Відхилення питомої ваги (%)
		Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Абсолютне	Відносне		Обсяг (тис. грн.)	Питома вага (%)	Абсолютне	Відносне	
1	Кошти банків та інших фін. установ	546,00	0,00	479,00	0,00	441,00	0,00	567801,00	1,55	567360,00	128653,06	1,54	399,00	0,00	-567402,00	-99,93	-1,55
2	Рахунки клієнтів	21802425,00	97,89	25672913,00	97,98	26855632,00	97,65	35094301,00	95,58	8238669,00	30,68	-2,06	47337814,00	96,87	12243513,00	34,89	1,29
3	Орендні зобов'язання							174425,00	0,48	174425,00		0,48	450684,00	0,92	276259,00	158,38	0,45
4	Поточні зобов'язання з податку на прибуток							84827,00	0,23	84827,00		0,23	81304,00	0,17	-3523,00	-4,15	-0,06
5	Інші зобов'язання	468499,00	2,10	529031,00	2,02	646259,00	2,35	793970,00	2,16	147711,00	22,86	-0,19	996963,00	2,04	202993,00	25,57	-0,12
6	Усього зобов'язань	22271470,00	100,00	26202423,00	100,00	27502332,00	100,00	36715324,00	100,00	9212992,00	33,50	0,00	48867164,00	100,00	12151840,00	33,10	0,00

*Примітка: побудовано автором за джерелами [8-10,13,14]

GAР-аналіз концентрації активів і пасивів за термінами на 31.12.2020

	До 1 місяця	1-3 міс.	3 міс. - 1 р.	1 -5 років	Більше 5 р.	Усього
Не похідні фінансові активи						
Грошові кошти та рахунки у НБУ	3510420					3510420
Кошти в банках	13628078					13628078
Кредити клієнтам	4607967	6052672	10160726	6019361	797467	27638193
Інвестиції, що оцінюються за справедливою вартістю ч/з ін. сукупний дохід	47554	2222473	3004053	1327224	953	6602257
Інвестиції, що оцінюються за амортизованою собівартістю	5901418					5901418
Інші активи	98434					98434
Всього не похідних фін. активи	27793871	8275145	13164779	7346585	798420	57378800
Похідні фінансові активи	10561					10561
Всього фін. активів	27804432	8275145	13164779	7346585	798420	57389361
Непохідні фінансові зобов'язання						
Кошти банків та інших фін. Установ	399					399
Рахунки клієнтів	47769203	26874	42384	61		47838522
Орендні зобов'язання	22321	8757	62697	180868	176041	450684
Інші фін. Зобов'язання	592835					592835
Видані гарантії та аналогічні зоб.	3176422					3176422
Безвідкличні невикористані кредитні лінії	6733577					6733577
Всього непохідних фін. активи	58294757	35631	105081	180929	176041	58792439
Похідні фін. зобов'язання	844					844
Всього фін. зобов'язань	58295601	35631	105081	180929	176041	58793283
Розрив ліквідності	-30491169	8239514	13059698	7165656	622379	
Кумулятивний розрив ліквідності	-30491169	22251655	-9191957	-2026301	1403922	

*Примітка: побудовано автором за джерелами [8-10,13,14]

**Відмінності економічних нормативів Національного банку України
щодо державного регулювання ліквідності та вимог Базель III.**

Критерій	Вимоги НБУ	Вимоги Базель III
1. Кількість нормативів	Установлено три нормативи ліквідності : Н4 – норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%), Н5 – норматив поточної ліквідності (не менше 40%), Н6 – норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	Обмеження двома нормативами ліквідності – коефіцієнт ліквідного покриття та коефіцієнт чистого стабільного фінансування
2. Часові горизонти нормативів	Застосовано часові горизонти: для Н4 – один операційний день, для Н5 – 31 день (місяць), для Н6 – 1 рік.	Коефіцієнт ліквідного покриття обмежує ризик ліквідності банку в діапазоні один місяць, коефіцієнт чистого стабільного фінансування – в діапазоні один рік
3. Нормативні значення	Нормативні значення для Н4 – не менше 20%, для Н5 – не менше 40%, та для Н6 – не менше 60%.	Не менше 100 %
4. Складові нормативів ліквідності	Економічні нормативи є нормативами ліквідності балансу банку	Економічні нормативи є нормативами ліквідності бізнесу банку
5. Використання сценаріїв при розрахунку ліквідності	Система економічних нормативів не враховує можливі сценарії розвитку подій та встановлює граничні мінімальні рівні ліквідності балансу банку для окремих часових горизонтів	Активно представлена позиція щодо необхідності врахування можливих сценаріїв розвитку подій
6. Урахування валютного ризику	Запропоновано розрахунок нормативів ліквідності Національного банку України в гривні.	Запропоновано розрахунок нормативів за кожною основною валютою (залежно від її питомої ваги у балансі банку)

**Примітка: побудовано автором за джерелами [59]*

Соціологічне опитування

З метою аналізу рівня суспільної довіри до бізнесу в умовах кризи владних та економічних інститутів, а також в умовах позитивного ділового клімату і сталого економічного зростання, було проведено опитування 100 респондентів які є клієнтами АТ «ОТП БАНК».

Ситуація 1.

В країні безлад, немає стабільності, впевненості в тому, що Ви не підпадете під скорочення і будете працювати на займаній посаді. Значний податковий тягар, високий відсоток корумпованості влади і правоохоронної системи загалом. І припустимо, що за такої ситуації, до Вас звернулися позичити кошти в розмірі 30 % Вашого одномісячного заробітку трое людей: брат, незнайомий бізнесмен, незнайомий продавець продуктових товарів (працює сам на себе, та не оформлений як ФОП).

При цьому позика матиме наступні умови:

- термін – 2 роки;
- відсоткова ставка: брат (5%), незнайомий бізнесмен (18%), незнайомий продавець (30 %).

Питання: Кому Ви позичите гроші?

Варіанти відповідей: брат, незнайомий бізнесмен, незнайомий продавець продуктових товарів, нікому.

Крім того від вашого банку вам надійшла пропозиція розмістити Ваші вільні кошти на ощадний рахунок з вільним зняттям та поповненням (під 6% річних) або на строковий депозит терміном від 6 міс. (під 7,5 % річних.).

Питання: Чи розмістите Ви кошти в банку?

Варіанти відповідей: так, у вигляді вкладу до запитання; так, у вигляді строкового депозиту; звісно ні; ні, обміняю на іноземну валюту та буду зберігати в дома; знаю інші варіанти розміщення коштів на більш вигідних умовах.

Ситуація 2.

В країні навпаки сприятлива ситуація, побудовано ефективну судову систему, яка захищає інтереси кредиторів, позичальників, інвесторів. Забезпечено позитивний інвестиційний клімат, низьке податкове навантаження, стабільність валютного курсу та інфляції, відбувається зростання реальних заробітних плат та ВВП, доступною є інформація про всіх бізнесменів та результати їх діяльності в режимі online. За такої ситуації до Вас знову ж таки звернулися з проханням позики в розмірі 30 % Вашого одномісячного заробітку троє людей: брат, незнайомий бізнесмен, незнайомий продавець продуктових товарів.

При цьому умови позики будуть наступними:

- термін - 2 роки;
- відсоткова ставка: брат (5%), незнайомий бізнесмен (18 %), незнайомий продавець продуктових товарів (30 %.)

Питання: Кому Ви позичите гроші?

Варіанти відповідей: брат, незнайомий бізнесмен, незнайомий продавець продуктових товарів, нікому.

Та банк пропонує розмістити Ваші вільні кошти на ощадний рахунок з вільним зняттям та поповненням (під 6% річних) або на строковий депозит терміном від 6 міс. (під 7,5 % річних.).

Питання: Чи розмістите Ви кошти в банку?

Варіанти відповідей: так, у вигляді вкладу до запитання; так, у вигляді строкового депозиту; звісно ні; ні, обміняю на іноземну валюту та буду зберігати в дома; знаю інші варіанти розміщення коштів на більш вигідних умовах.

Результати опитування подано на рисунках нижче.

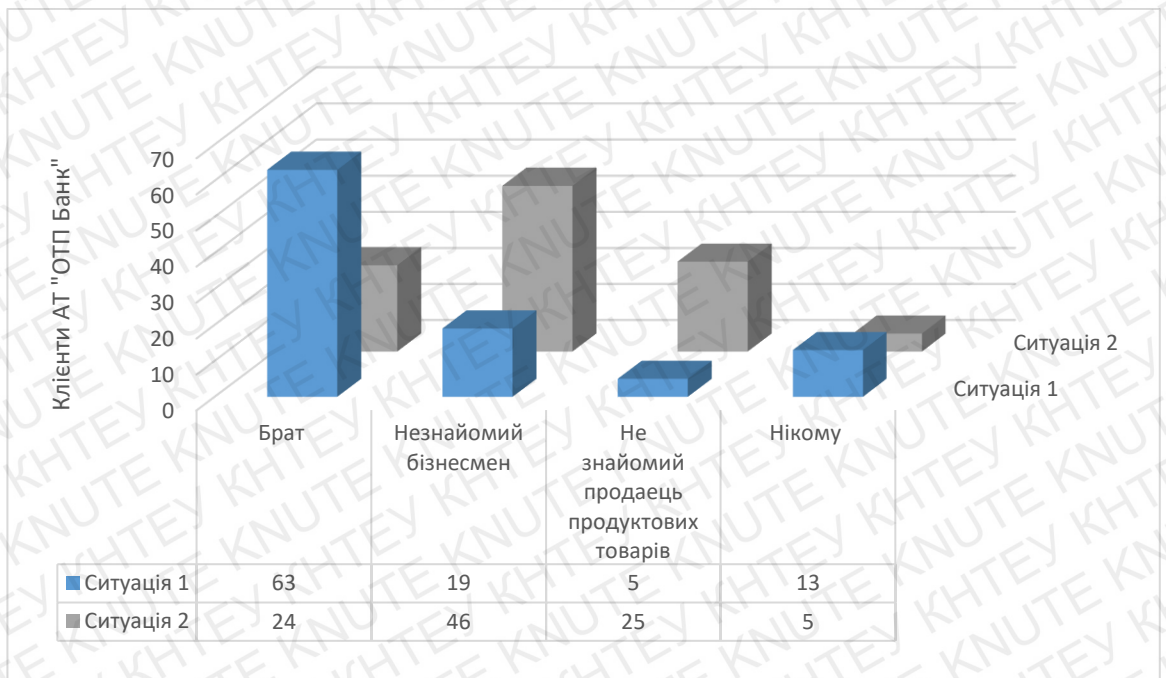

Рис. Результати питання щодо надання клієнтом позики третім особам за різних економічних ситуацій

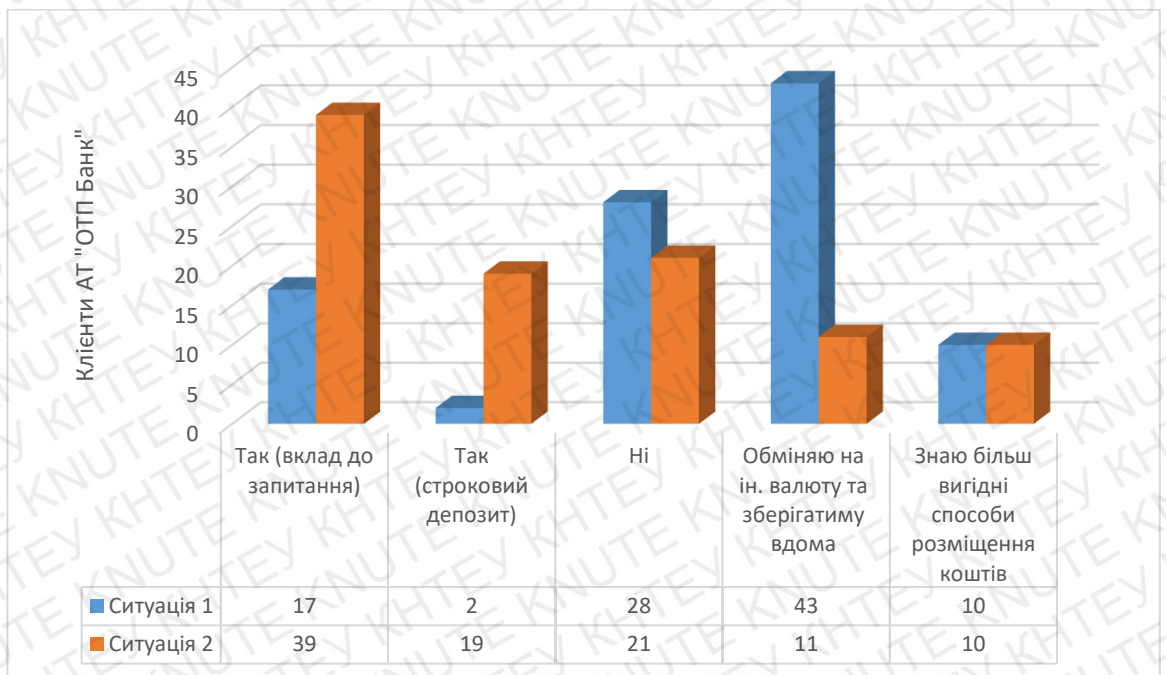

Рис. Результати питання щодо розміщення вільних грошових коштів клієнта в банку за різних економічних ситуацій